

COMMUNICATIONES
ARCHÆOLOGICÆ
HUNGARIÆ

2021

COMMUNICATIONES
ARCHÆOLOGICÆ
HUNGARICÆ

2021

Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest 2023

Főszerkesztő
SZENTHE GERGELY

Szerkesztők
BÁRÁNY ANNAMÁRIA, TARBAY JÁNOS GÁBOR

Olvasszerkesztő
BÖRÖCZKI TAMÁS

A szerkesztőbizottság tagjai
HORIA I. CIUGUDEAN, MARKO DIZDAR, FÜZESI ANDRÁS, GÁLL ERWIN,
KREITER ATTILA, LANGÓ PÉTER, LÁNG ORSOLYA, MORDOVIN MAXIM

Angol nyelvi lektor
SEBŐK KATALIN

Szerkesztőség
Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Tár
H-1088, Budapest, Múzeum krt. 14–16.

A folyóirat cikkei elérhetők: <http://ojs.elte.hu/comarchhung>
Kéziratbeküldés és szerzői útmutató: <http://ojs.elte.hu/comarchhung/about/submissions>

© A szerzők és a Magyar Nemzeti Múzeum
Minden jog fenntartva. Jelen kötetet, illetve annak részeit tilos reprodukálni,
adatrögzítő rendszerben tárolni, bármilyen formában vagy eszközzel közölni
a Magyar Nemzeti Múzeum engedélye nélkül.

ISSN 0231-133X (Print)
ISSN 2786-295X (Online)

Felelős kiadó
L. Simon László főigazgató

TARTALOM – INDEX

RÉVÉSZ László	Fodor István (1943–2021) 5
Josyp KOBAL’	Some remarks on the typology of Bronze Age disc-butted axes in light of a bronze hoard and an axe variant 9
	Néhány észrevétel a bronzkori nyakkorongos csákányok tipológiájáról egy bronzkincs és egy csákányforma alapján 19
Lajos JUHÁSZ	Two Sarmatian coin imitations from a Late Sarmatian grave at Békésszentandrás 21
	Két szarmata éremutánczat egy békésszentandrási szarmata sírból 26
LUKÁCS Balázs	Egy avar kori kard mint információforrás és restaurált tárgy 27
	An Avar Period sword as a conserved object and a source of information 40
Ádám Máté HORVÁTH	Female gender markers in graves of men in the Avar Period of the Middle Tisza region 41
	Női nemhez köthető tárgyak férfisírokban az avar kori Közép-Tisza-vidéken ... 66
GÁLL Erwin – GINDELE Róbert – BLASKÓ Marius	Valkány kora középkori temetőinek előzetes vizsgálata 69
	Preliminary analysis of early medieval funerary sites from Vălcani/Valkány 87
Cristina PARASCHIV-TALMAȚCHI	Characteristic early medieval belt ornaments – findings reflecting possible contacts with Southeast Europe 89
	Kora középkori övveretek – új felfedezések és lehetséges délkelet-európai kapcsolatrendszer 104
TAKÁCS Ágoston	A soproni középkori ferences templom szentélyrekesztője 107
	The rood screen of the medieval Franciscan church in Sopron..... 135
Raško RAMADANSKI	Late medieval and early post-medieval cloth seals of Nuremberg and Wöhrd from the collection of the Town Museum in Bečej 137
	Nürnbergi és wöhrdi kései középkori és kora újkori textilplombák az Óbecsei Városi Múzeum gyűjteményéből 145
	Позносредњовековне и ранонововековне пломбе за тканину Нирнберга и Верда из збирке Градског Музеја Бечеј 145

MOJZSESZ Volodimir

A Muzsaly határában fekvő középkori romtemplom régészeti kutatásának
eredményei (Kárpátalja, Ukrajna) 147

Results of the archaeological investigations of the ruined church
in the outskirts of Muzsaly (Muzhievo, Zakarpatska Oblast, Ukraine) 162

GALLINA Zsolt – GULYÁS Gyöngyi

Az utolsó mecseki üveghuta. Fejezet a kora újkori üvegművesség
történetéből 175

The last glassworks in the Mecsek Mountains. Chapters from
the modern history of glassmaking in Hungary 204

A SOPRONI KÖZÉPKORI FERENCES TEMPLOM SZENTÉLYREKESZTŐJE

TAKÁCS Ágoston*

A mai Magyarországon egyedülálló leletegyüttes a soproni egykori ferences (ma bencés) templom faragványcsoportja, amelyet Szakál Ernő szobrászrestaurátor felismerése alapján a templom elbontott szentélyrekesztőjeként ismerünk. Nemcsak azért, mert mindeddig nem készült rekonstrukció egyetlen hasonló magyarországi koldulórendi emlékről sem, hanem azért is, mert nem csupán egyes elbontott, majd másodlagosan beépített faragványait ismerjük, de mivel maga a templom ma is áll, lehetőség adódik a szerkezet eredeti elhelyezkedésének vizsgálatára is.

The architectural fragments of the former Franciscan (now Benedictine) church in Sopron, from the building's dismantled choir screen (as identified by sculptor and conservator Ernő Szakál), are parts of a unique artefact from medieval Hungary. Not only because we do not know of any other similar monument of a mendicant order mentioned by any related scholarly publication in Hungary but also because, in its case, we can work with more than the demolished and secondarily built-in stone carvings of the choir screen: the church building is still standing today, allowing us to examine the original context.

Kulcsszavak: Sopron, középkor, koldulórendi építészet, szentélyrekesztő

Keywords: Sopron, Middle Ages, mendicant architecture, rood screen

A kevés magyarországi emlék publikációja közül kiemelendő a budai domonkos kolostor feltárásáról írt monográfia, amelyben a szentélyrekesztőkről röviden írt H. Gyürky Katalin. Szerkezeti rekonstrukcióját azonban nem közölte, ahogy a hozzá kapcsolható faragványokat sem (H. Gyürky 1981, 64–67). Alvinc domonkosrendi templomának feltárásakor talált még az ásató, Adrian Andrei Rusu szentélyrekesztőhöz tartozó alapozásmaradványokat és faragványokat (Rusu 1998, 14, Abb. 2, 4–5), azonban ebben az esetben sem ismert részletes feldolgozás. Egy Visegrádon feltárt, bizonytalan hovatarozású templom (vagy a plébániatemplom, vagy a Szent László ágostonos kolostor temploma lehetett) szentélyrekesztőjét feldolgozták ugyan egy szakdolgozat keretében, de publikálva tudomásom szerint azóta sincs (a dolgozatot Magyar Csaba írta a Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszékén). A magyar szakirodalomban szórványosan előforduló szentélyrekesztők a többi esetben nem koldulórendi templomokban kerültek elő.

A soproni ferences templom szentélyrekesztőjének első darabjait 1870 körül találták a soproni

Templom és Kolostor utca találkozásánál álló Schreiner-ház építéskor (Nemes 1994, 259). Az igazi tudományos előrelépés azonban csak később, 1962. szeptember 12-én történt, amikor egy, a Templom utcában végzett csatornafektetésnél végzett megfigyelés közben számos, ugyancsak a lettnerhez kapcsolható faragványt fedezett fel Szakál Ernő. Az akkor még csak a faragványok alapján ismert szerkezetről az azóta eltelt 54 év során számos új adattal egészült ki tudásunk. A legfontosabb eredményeket az 1990-es évek végén és a 2000-es évek első évtizedében zajlott kutatások hozták, amelyek során a templombelsőben sikerült feltárni a lettnerhez köthető alapfalakat, a barokk kolostor pincszintjén végzett falkutatások során pedig további faragványokkal bővítették a szentélyrekesztő kőanyagát.

A templom középkori építéstörténete

Az elmúlt másfél-két évszázad során sikerült már több ponton tisztázni az épület történetét, főbb építési periódusait (Házi 1939; Csatkai, Dercsényi 1956; Házi 1961; Csemegi 1963; Bartos 1994; Nemes,

▷ Received 26. 04. 2022 | Accepted 09. 09. 2022 | Published online 06. 03. 2023

* Budapesti Történeti Múzeum, takacs.agoston@btm.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9596-9126>

Gabrieli 2012). Ennek ellenére még ma sem mondhatjuk, hogy minden pontját sikerült tisztázni a templom történetének. A templom alapítása az egyik legrégebbi, és mind ez idáig megoldatlan kérdése a kutatásnak. A források először 1278-ban említik a templomot (Nagy 1889, 44), ez alapján az 1280-as évekre teszik a kutatók a templom építését. Bár ebben a kérdésben megoszlik a kutatók véleménye, valószínűbbnek tűnik, hogy a soproni kolostor alapításánál is uralkodói közbenjárást kell feltételeznünk, semmint magánalapítást (Szende 2010, 17). A 2005 és 2011 között lezajlott, legfrissebb kutatások vezetői, Nemes András művészettörténész és Gabrieli Gabriella régész új szempontokat javasoltak a templom építéstörténetét illetően.¹ Kósa Jenő 18. századi ferences rendtörténész feljegyzései alapján úgy gondolják, hogy a templom építését 1280-ban kezdhették el. Ennél korábban csak a ma sekrestyeként működő egykori kápolna, valamint a hozzá kapcsolódó korai kolostorépület állhatott. Kutatásuk alapján arra a következtetésre jutottak, hogy a kápolna, amelynek északi fala közös a templom szentélyének déli falával, korábbi a szentélynél, és építéskor a szentélyt még boltozat és támpillérek nélkül képelték el (Nemes, Gabrieli 2012, 52).

A templomot tehát a 13. század második felében, legkorábban az 1270-es években kezdhették építeni. A szentély ezen belül is a legkorábbi, azonban már itt is tetten érhetőek bizonyos tervváltozások. A diadalív pillérei eredetileg nehézkes, egymásba metsződő hengeres formákból álltak, amelynek maradványai a hajó felől maradtak meg, a szentély területén azonban csak az alapozások mutatják, hogy eredetileg a teljes pillért így akarták kialakítani, ez azonban nem valósult meg. Ez a módosulás talán nem független a lettner építésének igényétől sem. Az építés során a hajó déli falán is kialakítottak nagy méretű ablakokat, valamint a lábazati párkány is végigfutott a déli oldalon. Ezek mellett szólnak, hogy ebben az időben még nem készült el a kolostorkvadrum. A hajót ekkor még nem boltozták be, ezt igazolja a padláson látható, a boltozat fölé nyúló meszelés (Bartos 1994, 181, 11. jegyzet).

A következő nagyobb építési korszak a 14. század utolsó negyedére tehető. A munkák ekkor írásos forrásokkal is összefüggésbe hozhatók, ráadásul a legjelentősebb adományozó személye is ismert. (Házi Jenő 1961-ben találta meg azt az oklevelet, amelynek pecsétjével azonosítani tudta a templom északi kapuja feletti címer tulajdonos családját, a Gaisseleket, akik ebben az időben a város leggazdagabb polgárai

voltak, városbírók és polgármesterek is kerültek ki közülük – Házi 1961, 308.) Valószínűleg az építkezés kiemelkedő finanszírozásának volt köszönhető az, hogy 1409-ben a Segesden tartott tartományi káptalanon elhatározták, hogy az egész rendtartomány miséket fog mondani az élő és a már meghalt soproni hívek lelki üdvéért (Házi 1939, 173). Ekkor épült a templom tornya, illetve ezzel összefüggésben az északi falat is újjáépítették, leszűkítették az eredetileg a szentélyével megegyező méretű ablakokat, valamint beboltozták a hajót, kialakították a nyugati karzatot és valószínűleg mögötte, a nyugati falon elhelyezkedő három ablakot is. (A középső ablak és az alulról belemetsződő vimperga megoldása nagyon hasonló, mint a korban hozzá közel eső gyulafehérvári székesegyház nyugati bejárata és ablaka – Entz 1958, 88). A legbizonytalanabb rész a karzat építése. Ennek kelezésében megoszlanak a vélemények, Bartos György a 14. század végére, Marosi Ernő – a boltozattal és a pillérekkel együtt – 50–60 évvel későbbre kelezte (Bartos 1994, 184). A hajó keleti és déli falában lévő fülkéket feltételeesen szintén ehhez a periódushoz kell kötnünk. Az ugyanis látszik, hogy eredetileg nem képezte a falszövet részét a két fülke, tehát mindenképpen utólagos építésről van szó.

A templom negyedik nagyobb építkezési szakasza forrásokkal szintén jól kelezhető. 1452-ben Fraknói Pálné, született Pottendorfi Anna végrendeletében a ferencesek számára adományt tesz egy orgonára (Házi 1939, 189–190). Emiatt gondolták, hogy ekkor épülhetett a nyugati karzat, bár ez az adat értelmezhető úgy is, hogy ekkor már készen volt (Marosi 1987, 677). A század második felében komoly építkezések folytak, feltehetőleg a kolostor területén, amire az 1450-es évekből fennmaradt építőfa-vásárlási forrás utal, valamint ezzel hozhatók összefüggésbe a Linhart (Lénárd) mesterre vonatkozó adatok (Házi 1939, 185). Ebben az időben készülhetett a diadalív déli pillére mögött álló, késő gótikus ajtókeret (Nemes 2011, 41), amely mögött a csigalépcső minden bizonnyal már korábban megépült a lent korábban is létező ajtónyílással együtt, és a szentélyrekesztő tetején lévő szószerkezethez vezethetett fel. A szentélyrekesztő tetejére kivezető ajtó ma is megvan a déli mellékhajó keleti végén elfalazva, kutatás híján azonban még a korát sem lehet megmondani, bár feltételezhető, hogy a lettnerrel egy időben készült. 1467-ben és 1488-ban a pápától búcsúengedélyeket kaptak, amelyek szintén megerősítik, hogy ebben az időszakban komoly építkezések zajlottak, valószínűleg a kolostor kerengője épült ekkor. Ahogyan az

Nemes András és Gabrieli Gabriella kutatásából kiderült, az első kolostorépület a Kolostor utcai részen, a templomtól délre helyezkedett el, tehát nagyjából a káptalanterem területét foglalta el (Nemes, Gabrieli 2012, 52). A templom déli falán a karzat ajtaja fölött a kolostor oldalán álló felirat utal a templomban ekkor végzett átalakításokra, amely Siebenbürger Jakabot, a templom első név szerint ismert templomatyáját mint a templom jötevőjét örökítette meg (Házi 1961, 316). Ő építette a templom délnyugati sarkánál az oratóriumkápolnát (Nemes 2011, 13), de magához a templomhoz köthető építkezéséről nem tudunk. Nemcsak a soproni polgárok voltak bőkezűek a ferencesekkel, de 1490-ben még Mátyás király is támogatni kívánta a kolostor felújítását (Karácsonyi 1923, 255).

A 16. században visszaesik a ferencesek támogatottsága, ami egyrészt az ország nagy részét érintő török megszállással, másrészt a várost közvetlenül is érintő reformációval áll összefüggésben. A 16. század második felétől egyre több birtokuktól kénytelenek megválni vagy azokat bérbe adni, hogy fenn tudják tartani a kolostort (Karácsonyi 1923, 256). Ebben az időszakban az utolsó építkezésre utaló adatunk 1523-ból származik, amikor 28 szekér épületfát vettek (Nemes 2011, 13).

A szentélyrekesztőhöz kapcsolható jelenségek a templomban

Az első ásatást 1996-ban végezték a templomon belül. A csaknem két évtizeden keresztül folyó kutatás vezetői mindvégig Gabrieli Gabriella régész és Nemes András művészettörténész, a Soproni Múzeum munkatársai voltak. Ekkor még csak kis területen zajlott a munka, az északi mellékhajó keleti végén, a Storno Ferenc által készített Szent István-oltár előtt, amelyet ezzel egyidejűleg el is távolítottak. Az ásatás során nem tudtak túl mélyre menni, mivel a terület nagyjából egybeesett a Sziráki család kriptájával, így csak a falak mentén hatolhattak lejjebb, valamint a boltozat feltöltését bontották ki. Eredménye mégis volt az ásatásnak, hiszen feltárták a mellékhajó északkeleti sarkában álló pillér lábázatát, amely a középkori járósíntet először mutatta. Ekkor derült ki, hogy a középkori szinthez képest jó 15–20 cm-rel magasabban volt a 19. század végén lefektetett kelheimi burkolat. Tisztázták azt is, hogy az északi oldalon a Sziráki-kripta miatt semmilyen középkori alapfal nem maradt, amely a szentélyrekesztővel összefüggésbe volna hozható, hacsak magának a

kriptának a falai nem. Ezt a lehetőséget nem vizsgálták meg.

1998. október 12. és december 18. között újabb kutatásra került sor a templomban. Az ásatás ekkor a templom déli mellékhajójára terjedt ki. Négy szondát ástak, azonban jelen tanulmány témája szempontjából csak a keleti, szentély felőli szonda lényeges, amely feltárásának eredményeit ismertetem. A kutatást itt is nehezítette, hogy az újkorban több kriptát is építettek a területen, azonban az északi hajóhoz képest szerencsésebb volt a helyzet, mivel a szentély felőli részen nem volt temetkezés, csak a két déli pillér és a templom déli fala között (a Meskó és a Bessenyei család kriptái).

A keletebbre lévő Bessenyei-kripta és a hajó keleti fala között több falalapozás-maradvány is előkerült, amelyeknek értelmezése meglehetősen homályos. Az ásató megjegyzi a naplójában, hogy ezek nem lehetnek középkoriak, mivel tetejük magasabban van a középkori járósíntnél. Ezt a véleményüket a kutatók később megváltoztatták, mivel a kápolnáról szóló cikkükben a fal már mint a szentélyrekesztő alapozása van feltüntetve (Nemes, Gabrieli 2012, 56). Az alapfalak szabálytalan kövekből laza habarcsba vannak rakva. A habarcsba néhol festett vakolatdarabok és emberi csontok is kerültek, ami arra utal, hogy ezek a falak valamelyik nagy átalakítás után kerülhettek ide, leginkább az újkorban, amikor a kripták kedvéért valószínűleg felszámolták az addigi temetkezéseket a templomban. A falak U alakban helyezkednek el, az U nyitott része a déli fal felé esik (1. kép). Mivel az ásatási felméréseken falelválások nem látszanak, csak feltételezéseket tudunk megfogalmazni ezek funkciójával kapcsolatban.

A nyugati alapfal esetében nincs sok kérdés, az minden bizonnyal a Bessenyei-kripta keleti fala, hiszen az a kripta padlószintje alatt mintegy fél méterrel ér véget, míg a másik két falat ennél sekélyebbre alapozták.

A keleti alapfal közvetlenül a hajó keleti végénél fut, teteje nyugat felé lépcsőzetesen visszaugrik, mintha alapozási kiugrás, esetleg köpenyezés lenne. Az alapozással kapcsolatban több lehetőség is felmerülhet: a legkézenfekvőbb, hogy a templom felmenő falának alapozása. Másik lehetőség, hogy ez egy oltár alapozása lehetett. A Storno-féle Szent Benedek-oltár kézenfekvő megoldásnak tűnhet, azonban biztosan tudható, hogy korábban is állt itt oltár. A 18. században valószínűleg a szószékkel egyszerre készült a Szent Antal-oltár, amely 1852-ig itt állt. Ezzel szemben a déli falban lévő falfülke, valamint a középkori

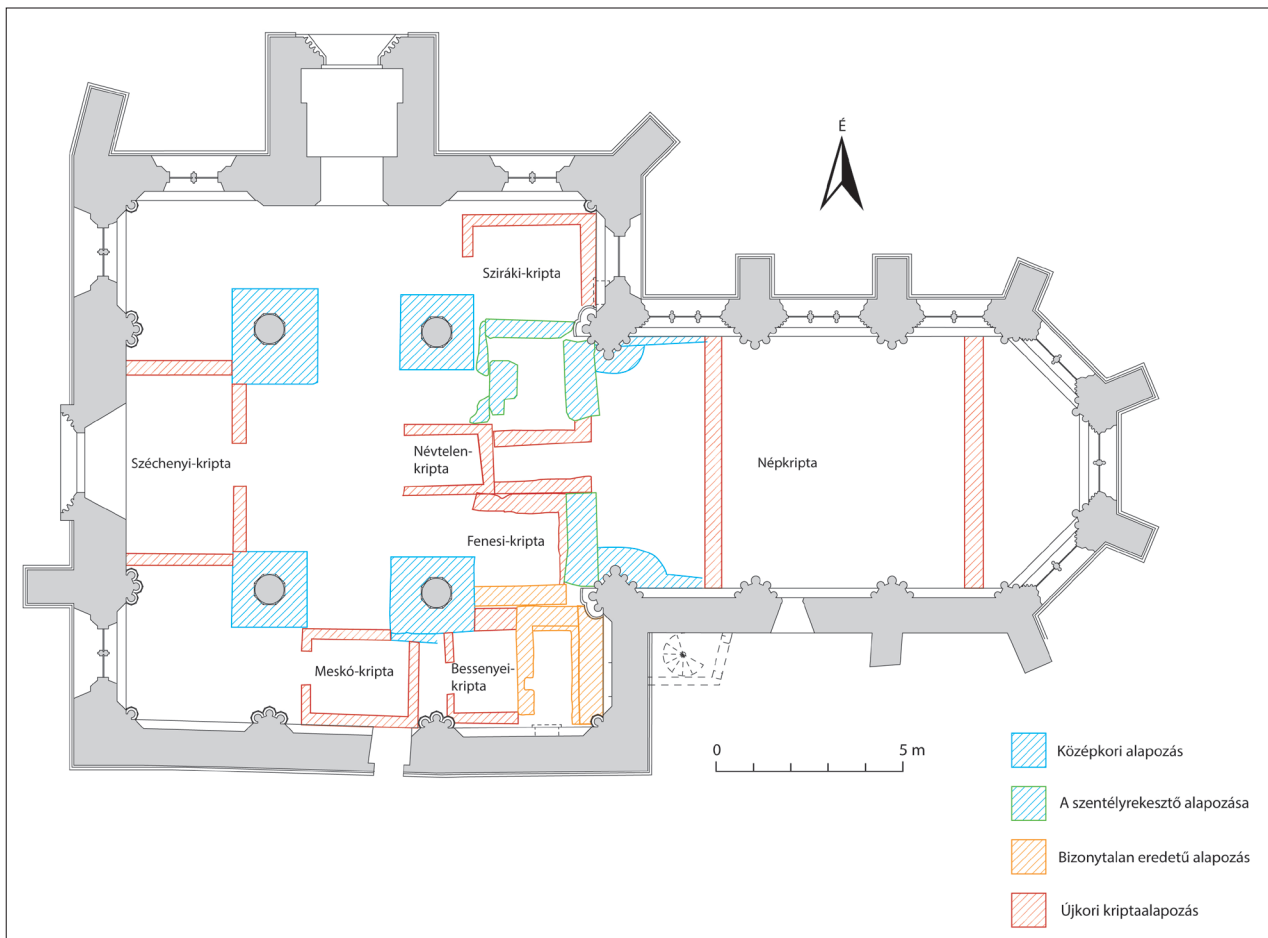

hagyományok egy középkori oltár jelenlétére engednek következtetni. Házi Jenő a források alapján három oltárról számol be, miközben feltételezhetően nem volt a templom összes oltáráról írott forrás (Házi 1939, 187). Felmerülhet ugyanakkor, hogy ha ez így van, miért nem készült az északi oldalon hasonló alapozás a másik, ezzel egykorú mellékoltárnak. Erre egyszerű magyarázatot ad azonban, hogy ott a Sziráki-kripta boltozata szolgált alapozásul, így külön alapozásra nem volt szükség és mód sem. A másik lehetőség pedig az, hogy a hajó keleti falához tapadó alapozás valójában a szentélyrekesztőhöz tartozott, csupán az újkorban köpenyfalat építettek elé az oltár miatt, amely átfordul a tőle északra lévő alapfalra.

Az előbb leírt két alapfal között húzódó kelet-nyugati alapozás (az U rövid szára) már több kérdést vet fel. Egyrészt feltűnő, hogy éppen egy vonalba esik a Bessenyei-kripta északi falával. Lehetséges, hogy eredetileg nagyobb kriptát akartak építeni. Ebben az esetben lehetséges, hogy a keleti alapfal a kriptának épült volna zárófalaként. Emellett azonban az említett falak egy vonalba esésén kívül más érv nem szól. Va-

lószerűbbnek tartom, hogy ebben az esetben szintén középkori falról van szó, amelyet, ahogy már utaltam rá, az újkorban megköpenyeztek a déli oldalról. Emellett szól az is, hogy a fal pontosan a lefaragott diadalív pillér vonalába esik, vagyis oda, ahol a szentélyrekesztőnek egészen biztosan volt kelet-nyugati irányú fala.

A következő években főleg a kolostor területén történtek kutatások, amelyek a templomot nem érintették. Ezek közül csak a 2002-ben a kolostor pincéjében végzett kutatást emelném ki, amely az addig ismert faragványok számát megduplázta. A templom kutatása 2010-ben folytatódott. Ekkor a rekonstrukciós munkák miatt a templom teljes területén kiásták a padló alatti feltöltést. A hajóban alig maradt az újkori kripták által bolygatatlan terület, így érintetlen középkori rétegeket csak nagyon kevés helyen sikerült dokumentálni. Összesen hét kriptát építettek a templomban: az északi oldalhajóban a Sziráki-kriptát, a főhajóban a Széchenyi-, a Fenesi- és egy ismeretlen nevű családhoz köthető kriptát, a déli mellékhajóban pedig a Meskó- és Bessenyei-

1. kép A templom alaprajza a kriptákkal és a feltárt alapfalakkal

Fig. 1 Ground plan of the church building with the excavated crypts and foundation walls

kriptát, valamint a szentélyben a legnagyobb méretű, népkriptának is nevezett sírépítményt (1. kép).

A szentély és a hajó találkozásánál a szentély teljes szélességében alapfal futott végig, amelyet a lefaragott korai diadalívpillérek soha meg nem épült szentély felőli részének alapozására építettek rá. Az, hogy a diadalívpillérek szentélyben lévő, alsó részre nem épült meg, jelenlegi tudásunk alapján csak feltehetőleg. Valószínűtlen, hogy elbontották volna azokat néhány évvel megépítésük után, mint ahogy a hajó felőli részen is inkább lefaragtak belőlük részeket, de nem tüntették el, holott szükség nem lett volna rájuk. Az alapfal nagyjából 120 cm mély. Alsó síkja alatt a szentély északnyugati sarkában sikerült érintetlen rétegeket találni. Közvetlenül az alapozás alatt vékony, meszes, kőporos sáv húzódik, amely nem lehetett más, mint az alaptest építésének szintje, ettől lefelé pedig kevert, mészszemcsés, köves réteg van. Az utána következő vékony, meszes réteg feltehetőleg a szentély építésének szintje. Alatta az épülettörmelékekkel kevert föld minden kétséget kizáróan egy korábbi, római kori épület pusztulási rétegéhez tartozik. Az alapozást közepén ajtó töri át, amely a szentély alatt kialakított 18. századi kriptá bejárata (előtte hat fokból álló téglalépcső vezet le a kriptá szintjére). A szentély és a hajó határán, a diadalív vonalában felépült észak–déli irányú falmaradvány lehetett a szentélyrekesztő keleti hátfalának alapja. Ehhez kapcsolódóan még két olyan alapozástöredéket sikerült feltárni, amelyek feltehetőleg szintén a lettnerrel függtek össze. Az első a hajó északkeleti pillérje és az északi lefaragott diadalívpillér között húzódik kelet–nyugati irányban. Ez a fal – hasonlóan a szentély és a hajó csatlakozásánál állóhoz – vastag fehér (meszes) habarcsba rakott, közepes mé-

2. kép A lettner alapfalai (fotó: Nemes András)
Fig. 2 Foundation walls of the rood screen (photo by András Nemes)

retű tört kövekből és kevés téglából készült. Ennek mélysége valamivel kisebb, mint az előbbié, mintegy 100 cm, ami esetleg azzal magyarázható, hogy kisebb súlyt kellett hordania, mint az keleti fal alapjának. Közte és az északkeleti pillér között alacsonyabb falcsonkot tártak fel, amely viszont nem ment le az előbbi alapozás alsó síkjáig. Ez akár a lettnerhez vezető lépcsőfok alapozása is lehet. A falcsonk maradványai egészen az ún. népkriptá lejárataig követhetőek voltak (2. kép). Tőle közvetlenül keletre egy kisebb, 1 méter körüli hosszúságú szakaszon megőrződött észak–déli alapfal csonkját tártak fel, melynek nyugati síkja megegyezik az előbb leírt kelet–nyugati alapozásával. Ez a szentélyrekesztő nyugati részének egyetlen fennmaradt alapcsonkjá. Mivel ennek a falmaradványnak a vonalában a fő- és mellékhajókban mindenhol kripták vannak, amelyeknek a járósíntje mélyebben van a középkori alapozásoknál, érthető, hogy azokból miért nem őrződött meg semmilyen további részlet.

Összegezve azt mondhatjuk, hogy a kutatás egyértelműen bizonyította Szakál Ernő alapvető megállapítását, amely szerint a hajóban a középkorban szentélyrekesztő állt. Építésének idejét a templom relatív kronológiájában annyival lehetett finomítani, hogy biztosan nem az építkezés első fázisában kezdték építeni, amikor még a földről induló, nagy méretű, hengeres diadalívpillért tervezték, hanem vélhetően egy nem sokkal ezt követően történt tervváltoztatással összefüggésben. Az első terv elvetését és a tervváltoztatást tanúsítják a korai pillérmaradványon megfigyelhető visszabontási nyomok, valamint a szentélyben a föld feletti részek teljes hiánya. A szentély boltozását minden bizonnyal még a szentélyrekesztő építése előtt befejezték, hiszen a diadalív második periódusaként a hengeres pillérre ráépített pillérkötegek lábát is megfaragták (feltehetően a lettner építésekor). Annak ellenére, hogy a régészeti kutatások a lettner szélességére nézve nem tudtak pontos adatokkal szolgálni, a főhajóban feltárt alapfalmaradványok a szerkezet mélységét mindenképpen jól mutatják.

A templom és a lettner szerkezeti összefüggésének kérdései

A templomnak több olyan pontja van, ahol többé-kevésbé ma is láthatóak az egykori szentélyrekesztő nyomai. Az egyik legnyilvánvalóbb ilyen részletet a szentély két oldalán álló diadalívpillér-csonkok jelentik, amelyeknek íves felületét síkra faragták, annak

3. kép A lefaragott északi diadalívpillér
(fotó: Takács Ágoston)

Fig. 3 Remains of the triumphal arch's carved-off northern pillar (photo by Ágoston Takács)

érdekében, hogy könnyebben hozzáilleszthessék a szentélyrekesztő hátfalát (3. kép). Ezt támasztják alá az előzőleg bemutatott kelet–nyugati irányú alapozások is, amelyek a pillérek lábazatától futnak nyugat felé.

Úgy tűnik, hogy az újkori kripták építések előszeretettel használták az akkor talán még ismert helyzetű lettner alapfalait is. A legkorábbi, évszámmal is ellátott kripta a Fenesi családé volt, amelyet a fedlap bizonyossága szerint 1644-ben építettek (Nemes 2011, 29), vagyis ez a dátum a legkésőbbi *terminus ante quem* a szentélyrekesztő lebontására.

Mivel ismerünk olyan szentélyrekesztőket, amelyek csak a szentély szélességében épültek, ennyivel le is zárhatnánk a kérdést. Vannak azonban olyan jelek, amelyek arra utalnak, hogy a szentélynél jóval szélesebb, a hajók teljes szélességét átfogó szerkezettel kell számolnunk. Az egyik erre mutató maradvány a déli mellékhajóban található, leírt alapozás.

4. kép A déli mellékhajó vége az elfalazott ajtó kontúrjával (fotó: Takács Ágoston)

Fig. 4 End of the southern aisle with the outline of the walled-off door (photo by Ágoston Takács)

Ezt 2012-es tanulmányukban Gabrieli Gabriella és Nemes András is a szentélyrekesztőhöz kötötték, az inkább újkorinak mondható megvastagítással (köpenyezéssel) együtt (Nemes, Gabrieli 2012, 56, 8. ábra). Annál is inkább kézenfekvő volt ez a felvetés, mivel a déli mellékhajó falán, nagyjából 4 méteres magasságban egy befalazott ajtót találtak, amelyhez a felvezető lépcsőt a ma álló barokk szószék lépcsője miatt bontották el, lenyomatát azonban a kolostor-épület kutatásakor, 2005-ben megtalálták (4. kép). A sekrestye előterében, annak nyugati falához kapcsolódva ma is látható az a késő gótikus, profiláthatásos, szemöldökgyámos ajtókeret, amely ehhez a középkori csigalépcsőhöz vezetett (Nemes, Gabrieli 2012, 58) (5. kép). Sajnos magát a magasban lévő ajtót nem vetették alá alaposabb vizsgálatnak, így pontos formáját és korát legfeljebb csak találgatni lehet. Mindenesetre valószínűnek látszik, hogy a lettnerrel egy

5. kép A középkori lépcsőház ajtaja
(fotó: Nemes András)

Fig. 5 Doorway to the medieval stairway
(photo by András Nemes)

időben készült, hiszen a középkorban rendszerint a rekesztőfal tetejéről folyt az olvasmányok felolvasása és a prédikáció, így elkerülhetetlen volt, hogy feljuszanak oda. Ebből a szempontból érdekes fejleménynek tűnik az, hogy a déli mellékhajóban a 14. században különálló szószéket építettek (Nemes 2011, 32), amelyről a helyi hagyomány úgy tartja, hogy Nándorfehérvárra menet még Kapisztrán Szent János, a híres 15. századi hitszónok is innen mondott beszédet. Érdekes volna tudni, mi lehetett az építkezés oka, hacsak nem a főhomlokzatnak a torony építésével összefüggő áthelyezéséből következő irányváltás (vö. Bartos 1994, 184). Emellett szól, hogy a szószék pontosan az északi kapu tengelyében áll. Az ajtó helyzete arra enged következtetni, hogy a lettner a déli mellékhajóban mindenképpen végigfutott.

Az északi mellékhajóban ennél bonyolultabb a helyzet, hiszen itt a barokk kori temetkezések miatt

6. kép Az északi homlokzat átalakított keleti ablaka
(fotó: Takács Ágoston)

Fig. 6 A transformed window facing east in the northern facade (photo by Ágoston Takács)

nem maradt fenn semmilyen alapozás. Van azonban egy részlet, amelyet ebből a szempontból még nem vizsgáltak, és perdöntő lehet. Azt, hogy a torony építéskor a templom északi falát újjáépítették, bizonyítják a hajó boltozat nélküli időszakának (13. század – 14. század utolsó harmadáig) meszelésnyomai, amelyek ma is láthatóak a templom padlásán, de csak a keleti és a déli falakon, miközben a nyugati homlokzatról a barokk átalakítás miatt hiányoznak (Bartos 1994, 181, 11. jegyzet). Ez ugyanakkor nem magyarázza meg azt, hogy a templom északi homlokzatán miért látható mégis egy nagyobb méretű, korábbi ablak keleti szarköve és záradékanak ívindítása (6. kép). Nemes András szerint az ablakot beszűkítették, ami talán igaz is (Nemes 2011, 20), arra azonban nem tért ki, mi szükség volt a meglévő ablak átalakítására, ha a fal lebontásából adódóan egy teljesen újat is építhettek volna. Meglátásom szerint az

7. kép A lettner „tölgy-” és „szőlőleveles” fejezetei
Fig. 7 Capitals decorated with “oak” and “vine” leaves in
the rood screen

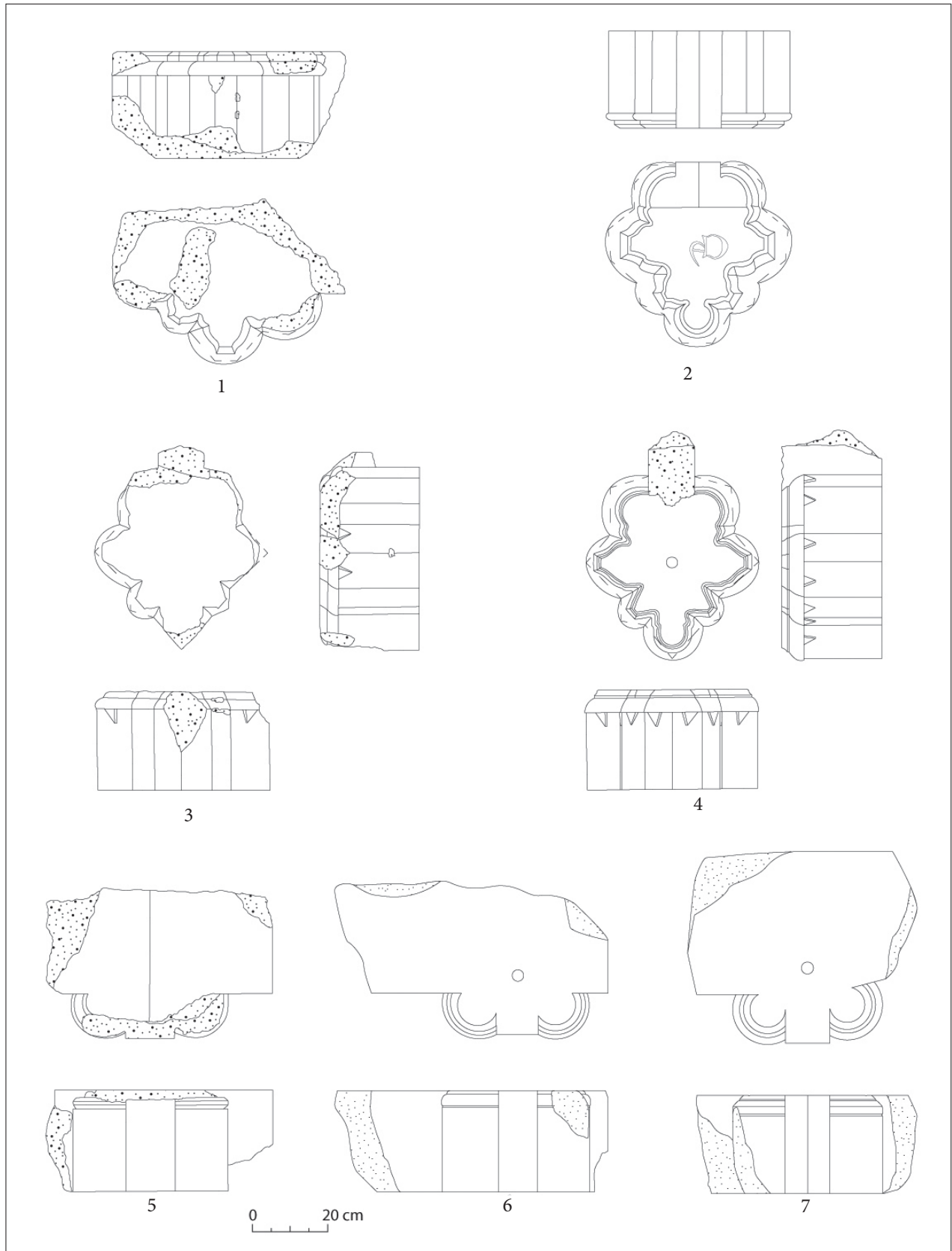
történhetett, hogy az északi falat tényleg lebontották, kivéve a falnak egy rövid, keleti szakaszát, amelyet meghagytak. Ebben a rövid falcsonkban maradt meg a korábbi hajó első ablakának szóban forgó töredéke, amelyet az új ablak kialakításakor gondosan követek. Ha tényleg csak szűkítették volna az ablakokat, akkor a nyugati ablaknál is látszania kellene ennek. Dávid Ferenc és Tóth Sándor homlokzatkutatásai azonban nem igazolták ezt, legalábbis rekonstrukciójukban nem jelenik meg ez a részlet úgy, ahogy az északi oldal esetében bemutatták. A hajófal megtartott szakasza megegyezik a lettner-építmény mélységével, vagyis a különös eljárás oka aligha lehetett más, mint a belső térben fennálló lettner védelme. Így maradhatott meg az ablak keleti széle, amit aztán az új, kisebb ablak kialakításánál felhasználtak. Ezt tekinthetjük akár döntő érvek is a lettner az északi mellékhajó területén való kiterjedésére.

A szentélyrekesztő térbeli elhelyezkedését befolyásolják a hajó sarkaiban álló háromnegyedoszlopok is. Ha ugyanis azok egybeépültek volna a lettnerrel, akkor annak látszania kellene az oszloptörzseken, ahogy az a diadalív esetében megfigyelhető. Ilyen

nyomok viszont nem találhatók sem az északkeleti, sem a délkeleti sarokban álló oszlop törzsén. A sarokoszlopok bekötnek a templom falába, tehát feltételezhetően már a falak építésekor tervezték a boltozat megépítését, sőt az első periódus diadalívpillérjének lábazati formái ismerhetőek fel a déli mellékhajó keleti részének pillérlábazatain. Ezek tehát már egészen biztosan álltak a lettner építésekor. Mindezek figyelembevételével az tűnik a valószínűnek, hogy a szentélyrekesztő tartószerkezete a mellékhajókban a templom falaitól nem függetlenül állt, hanem azokkal valamilyen módon egybeépült. Ezt az elképzelést a lettner több faragványa is alátámasztja, amelyekben látszik, hogy falba voltak építve, pontos helyzetüket ugyanakkor csak egy alapos falkutatás tisztázhatná, amely sajnálatos módon a templom felújítása folyamán nem történt meg. Az északi oldal keleti falában 1996-ban kibontottak egy csúcsíves záródású fülkét is. Az egykor valószínűleg oltárhoz tartozó, armariumként használt falfülke építése feltehetően legkorábban a 13. század végén vagy a 14. század elején történhetett, de mindenképpen utólagosan, hiszen a kő falszövetbe téglá kifalazással illesztették be. Ennek jelenléte egy oltárra utal, amely így a szentélyrekesztő utolsó boltszakasza alatt is lehetett.

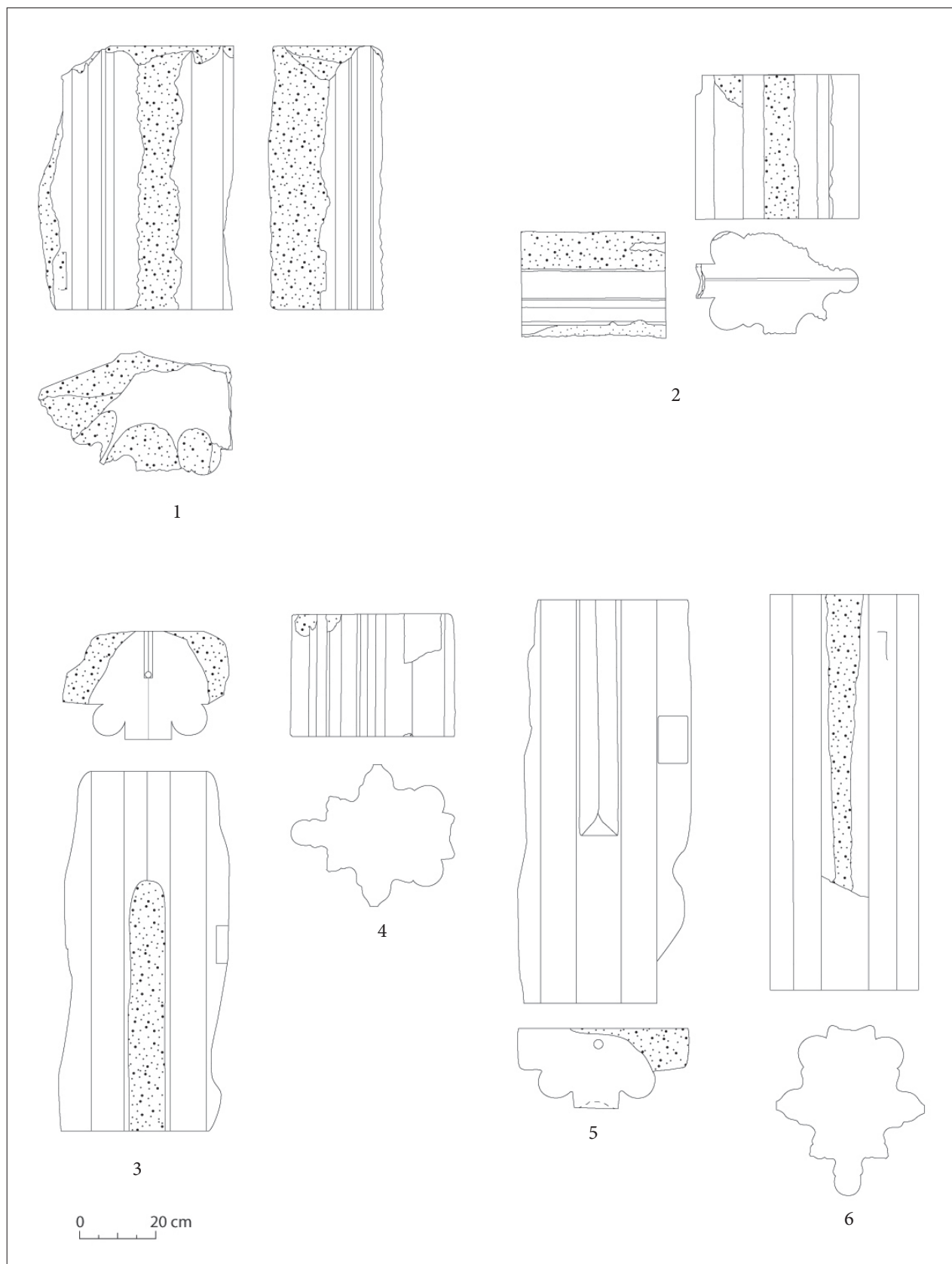
A lettner kőfaragványainak tipológiája

A feltárt faragványok jelentős részének funkciója jól azonosítható a szerkezeten belül. Összesen 144 faragott kő és mintegy 60 darab apró töredék került elő, amelynek nagyjából a fele az 1962. évi kábelfektetéskor (ezek a 78.1.1–36. és a 2014.3.1–49. leltári számokon vannak beletárazva), a többi 2002-ben a kolostor pincéjének falából bukkant napvilágra (ezek a faragványok a 2014.4.1–61. leltári számokat viselik). A legtöbb kővön apró maradványként, vagy nagyobb felületen vöröses szín figyelhető meg, amely nem kizárt, hogy megegyezik a Lángi József festőrestaurátor által a szentélyben legkorábbiként azonosított, homogén, rózsaszín festéssel (Lángi 2001, 251 – ennek a rózsaszín festésnek a rekonstrukciója látható jelenleg a diadalív konzolos pillérkötegén is). Ez megerősíti a szentély és a lettner építésének egykorúságát, pontosabban a templom felszentelésének és a lettner használatbavételének egyidejűségét. Némely faragványon fehér festés nyomai is látszanak, ami arra utal, hogy a szentélyrekesztőt, illetve nyilván magát a templomot is, fennállása alatt többször átfestették. Figurális vagy ornamentális festés nyoma nincs egyik tagozaton sem, ami érthető, hiszen,

8. kép A lettnerhez tartozó lábhatók felmérései. 1: Kat. 1.4 (2014.4.10.); 2: Kat. 1.3 (2014.4.1.); 3: Kat. 1.1 (78.1.34.); 4: Kat. 1.2 (78.1.35.); 5: Kat. 1.7 (2014.4.2.); 6: Kat. 1.5 (78.1.26.); 7: Kat. 1.6 (78.1.25.)

Fig. 8 Survey drawings of pillar bases of the rood screen. 1: Cat. 1.4 (2014.4.10.); 2: Cat. 1.3 (2014.4.1.); 3: Cat. 1.1 (78.1.34.); 4: Cat. 1.2 (78.1.35.); 5: Cat. 1.7 (2014.4.2.); 6: Cat. 1.5 (78.1.26.); 7: Cat. 1.6 (78.1.25.)

9. kép A lettnerhez tartozó pillértörzsek felmérései. 1: Kat. 2.8 (2014.4.5.); 2: Kat. 2.4 (2014.3.4.); 3: Kat. 2.7 (78.1.9.); 4: Kat. 2.3 (78.1.33.); 5: Kat. 2.6 (78.1.6.); 6: Kat. 2.1 (78.1.7.)

Fig. 9 Survey drawings of pillar shafts of the rood screen. 1: Cat. 2.8 (2014.4.5.); 2: Cat. 2.4 (2014.3.4.); 3: Cat. 2.7 (78.1.9.); 4: Cat. 2.3 (78.1.33.); 5: Cat. 2.6 (78.1.6.); 6: Cat. 2.1 (78.1.7.)

ha volt is ilyen díszítése a szerkezetnek, az valószínűleg a boltsüvegeken, esetleg a falakon lehetett – bár a falhoz tartozó töredékek ezt nem igazolják.

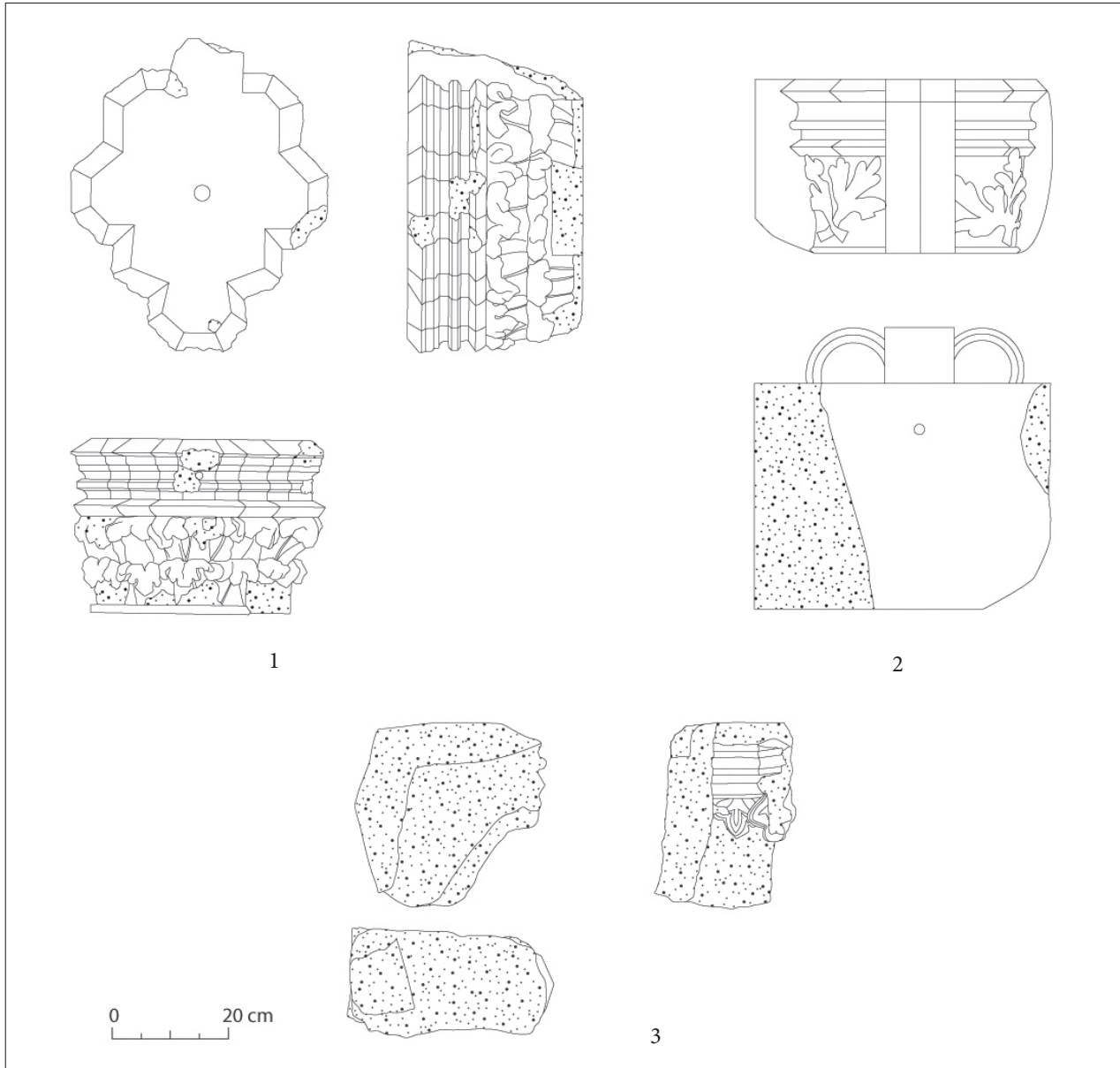
A lettnerhez köthetően összesen hét darab lábazati elemet azonosíthatunk. Közülük három az építmény keleti zárófalához köthető falpillér lábazata volt, négy pedig a nyugati oldal szabadon álló pilléreihez tartozott. A falpillérlábazatok közül kettőt 1962-ben tártak fel (Kat. 1.5, 1.6 – 8. kép 6–7), a harmadikat 2002-ben (Kat. 1.4 – 8. kép 1). A lábazatok magas talplemezzel rendelkeznek. A pillértörzs keresztmetszeti profiljának megfelelően tagolt, összetett talplemezt két erős hengertag alkotja, amelyek közrefogják a kelet–nyugati irányú, nagyjából 12 cm széles osztófal bekötési nyúlványát. A talplemez fölött attól keskeny vésett vonallal elválasztott lemeztag és negyedkör keresztmetszetű, lapos tórusz helyezkedik el, amelynek átmérője megegyezik a hengerrel. Ennek felső felülete a lábazat illesztési síkjával egyezik. Az oldala mindhárom fennmaradt darabnak törött, így a rekesztőfal keleti zárófalához csatlakozó oldalsó illesztési síkjuk nem ismert, azonban az egyiknek (Kat. 1.6 – 8. kép 7) ép a hátsó síkja, ez alapján a keleti rekesztőfal nagyjából 40 cm vastagságúra rekonstruálható.

A szabadon álló lábazatokból egyet Szakál Ernő tárt fel (Kat. 1.2 – 8. kép 4), egy a Schreiner-ház építéskor került a Storno család birtokába a 19. században (Itsz. 78.1.34.), kettő pedig a kolostor pincéjéből származik (Kat. 1.3 – 8. kép 2, Kat. 1.4 – 8. kép 1). A négy pillérlábazat nagyon hasonlít egymásra, azonban részleteikben nem teljesen egyeznek meg. Az alaptest mindegyik esetben konkáv sokszög, ám a Kat. 1.3. számú darab alaprajza kissé eltér a többiekétől. Az alaptest felett a talplemez síkja elé nyúló, negyedkör keresztmetszetű tórusz van, amelyet a kiugrásoknál apró geometrikus, ék alakú konzolok támasztanak alá (Kat. 1.1 – 8. kép 3, Kat. 1.2 – 8. kép 4 – darab esetében). A 2002-ben feltárt darabokon ezt a jellegzetes részletet nem lehetett megfigyelni, vagy azért, mert nem volt rajtuk ilyen, vagy azért, mert a másodlagos felhasználás során ezek elpusztultak. A tórusz felett keskeny horonnyal visszametszett lemeztag helyezkedik el, amelynek felső felülete megegyezik a lábazat felső illesztési síkjával. Ezen a felületen megfigyelhető a pillér keresztmetszetének erősen bekarcolt kontúrja, valamint több helyen láthatóak finom karcolatú szerkesztővonalak. A felület közepén két esetben kb. 2 cm átmérőjű csaplyuk látszik, amely a pillértörzs csatlakoztatásához volt szükséges. A Kat. 1.3. számú faragvány felső illesztési

síkján betűligatúrára emlékeztető faragott jel látszik, amely egyedülálló az anyagban (8. kép 2). A negyedik, Kat. 14. számú lábazat szintén eltér a többitől (8. kép 1). Bár a darab erősen töredékes, jól látszik rajta, hogy egyik hosszoldala eredetileg sem volt kifaragva. Ez arra mutat, hogy ez a darab nem szabadon állt, hanem oldalról (ebben a konkrét esetben északról) falba volt foglalva.

Pillértörzsből összesen nyolc darabot tártak fel, amelyek közül öt a nyugati, nyitott oldal pilléreihez tartozott (Kat. 2.1, 2.2 – az első szintén a Schreiner-ház építéskor került elő – 9. kép 6; Kat. 2.3, 2.4, 2.5 – 9. kép 2, 4), a másik három a falpillérekhez tartozott (Kat. 2.6, 2.7, 2.8 – 9. kép 1, 3, 5). A pillértörzsek eredeti magassága 180 cm körüli lehetett. A feltárt darabok alapján úgy tűnik, hogy egy teljes pillér legalább három szakaszból állt, általában egy nagyobb, 1 m körüli darabból és két kisebbből. A nyolc faragvány között nincs két egyforma magasságú szakasz, ami arra utal, hogy ezeket egyedileg, egyesével rakták össze a megfelelő méretre. A falpillérek tagozatai csakúgy, mint a hozzájuk tartozó lábazatoké, két henger által közrezárt hasáb alakú szakaszból állnak, amelyek a lettner kelet–nyugati irányú falainak csatlakozási nyúlványai. Fontos megjegyezni, hogy mind a falpillérek, mind pedig a nyugati pillérek esetében is e falazási nyúlványok felülete másodlagosan, V alakban ki van vésve, de nem mindegyiken és nem teljes magasságukban. Mivel a szerkezet több száz éven keresztül állt a templomban, elképzelhető, hogy az idők során átalakították, és az eredetileg boltszakaszonként falakkal elválasztott lettneret összefüggő árkádsorra alakították át, esetleg valamilyen nem kő szerkezettel (fa- vagy fémrács) pótolták a falakat. Az szólhat még emellett, hogy e keskenyebb, nagyjából 12 cm vastagságú kölemezektől, amelyek ezeket a falakat eredetileg alkották, csak elenyészően keveset tártak fel. A problémát tovább árnyalja, hogy egy mindenféle tagozatot nélkülöző, egyszerű hasáb alakúra faragott, másodlagosan felhasznált követ a falszövetben nehezebb észrevenni, mint egy gazdagon tagolt pillértörzset. Ráadásul a feltárt anyag elég egyenetlen a faragványok tekintetében, mert míg a pillérekből és boltozatból sok darab ismert – bár zárókőből például csak egyet találtak, holott ennél biztosan több volt –, addig a lettner tetején egykor álló mellvédfalból egyetlen darabot sem sikerült feltárni, illetve azonosítani. A nyugati pillérek keleti oldalának profilja megegyezik a falpillérékével. A hengertagokhoz pálca csatlakozik nyugatról, amely homorlattal nagy méretű körtetagozatba megy át.

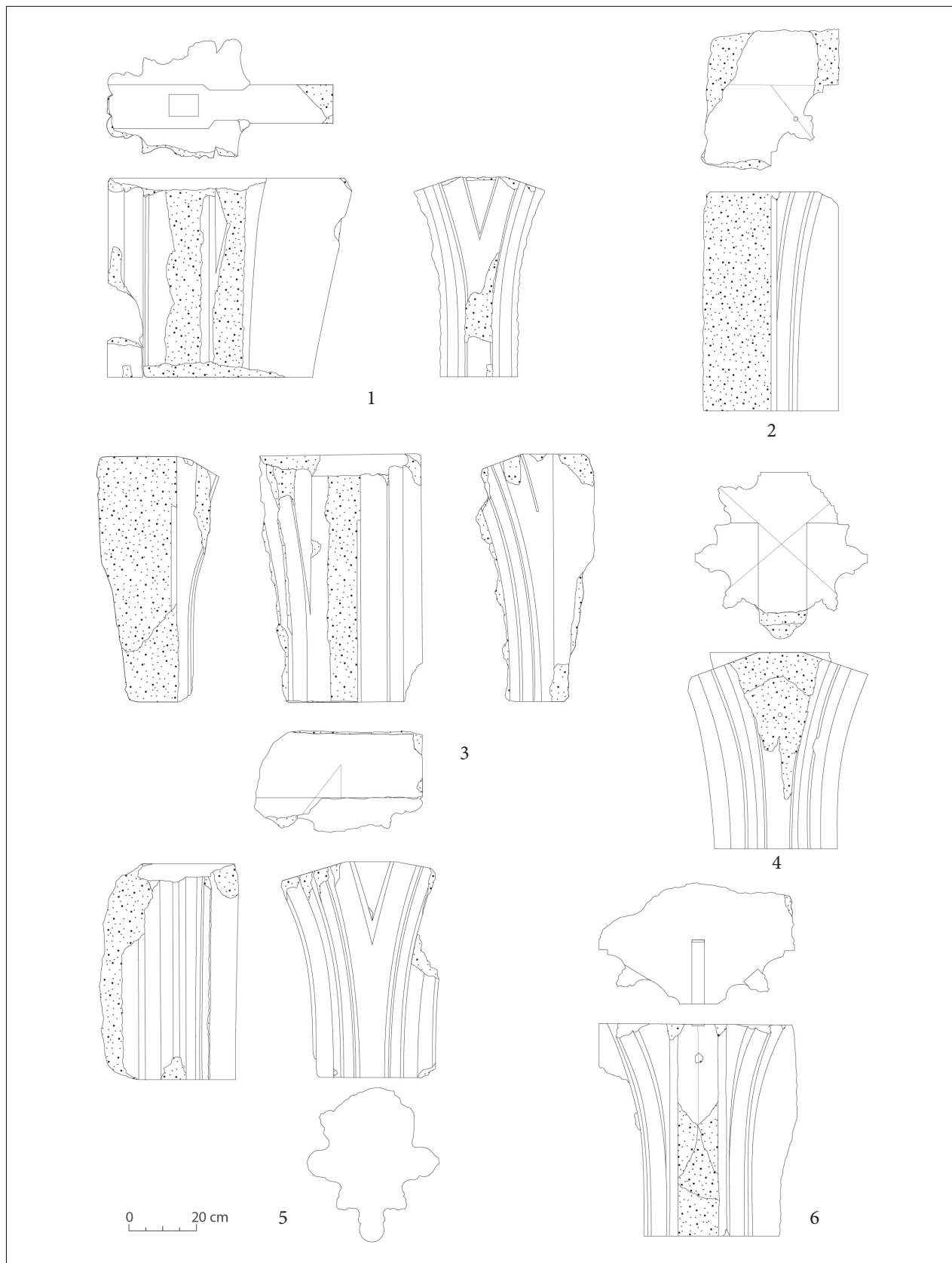

10. kép A lettnerhez tartozó fejezetek felmérései. 1: Kat. 3.1 (78.1.36.); 2: Kat. 3.3 (78.1.24.); 3: Kat. 3.4 (78.1.30.)
 Fig. 10 Survey drawings of pillar capitals of the rood screen. 1: Cat. 3.1 (78.1.36.); 2: Cat. 3.3 (78.1.24.); 3: Cat. 3.4 (78.1.30.)

A körtetag nyugati oldalához újabb pálca csatlakozik, majd horony és megint pálca következik. A pálcháoz az előzőnél kisebb méretű körtetag kapcsolódik, amelyhez a nyugati oldalán szimmetrikusan még egy pálca járul. Ezt horony követi, amelyhez két oldalról pálccával összekapcsolt hengertag csatlakozik, amely a pillér nyugati, homlokoldali zárását alkotta. A pillérek a kelet–nyugati tengelyre szimmetrikusak.

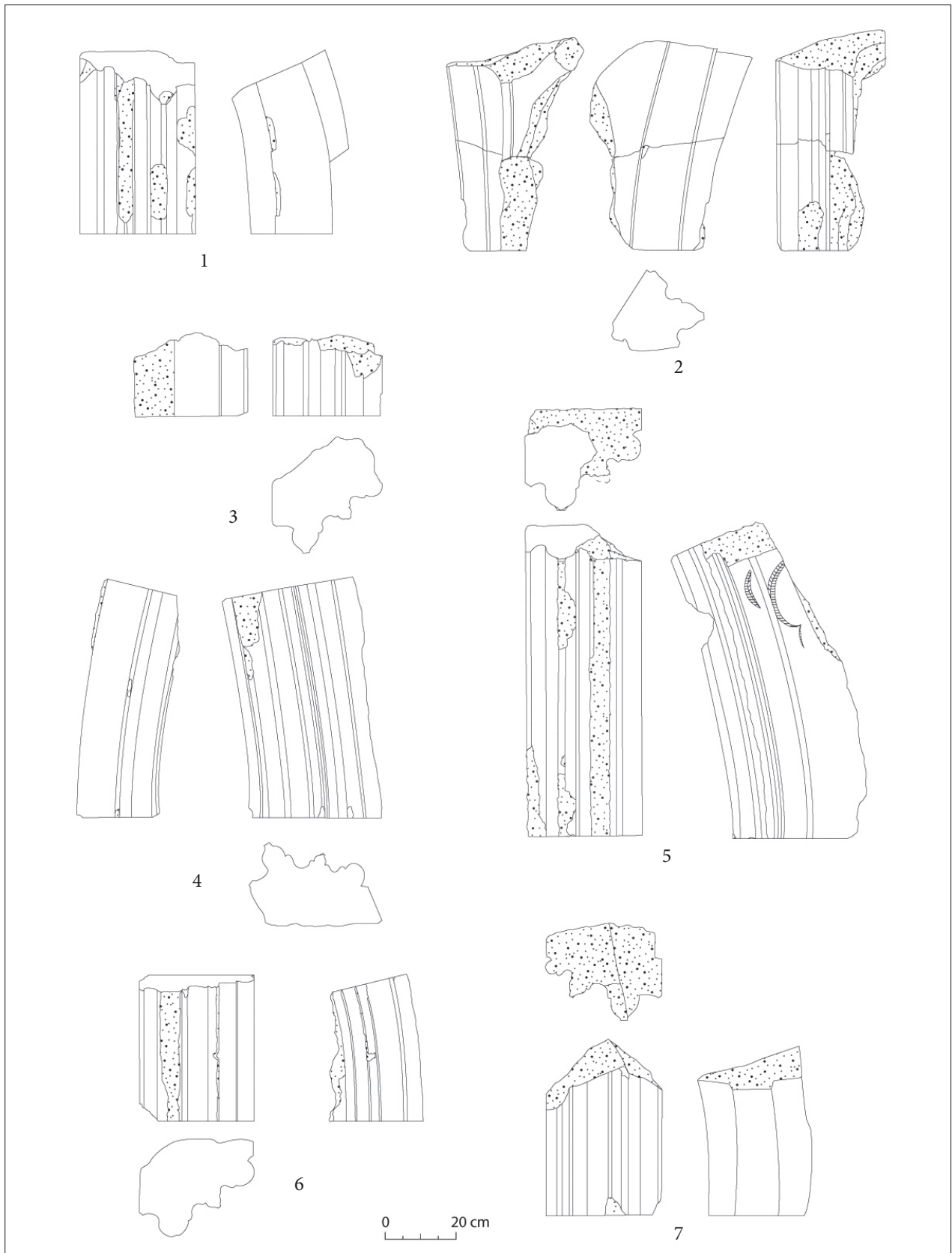
A fejezeti zónából viszonylag kevés faragványt ismerünk. 2002-ben egyetlen fejezetet sem találtak, 1962-ben három darabot, valamint Szakál Ernő még egyet azonosított (Kat. 3.1 10. kép 1), amely addig a Storno-házban volt, és minden bizonnyal az 1870-

es évek elején, a Schreiner-ház építésekor találták (Nemes 1994, 259). Mindössze ez az utóbbi fejezet származik a lettner nyugati zónájából, a másik három a falpillérekhez kapcsolható (Kat. 3.2–4 – 10. kép 2, 3). Művészettörténeti szempontból talán ezek a leginkább értékelhető darabok, mivel ezeken van egyedül díszítő faragás. A fejezetek stílusa közel áll a szentélyben találhatóéhoz. A szabadon állón két sorban a síkból kihajló tölgylevelek helyezkednek el (Nemes 1994, 259), míg a falpillérek esetében egy sorban vannak a szőlőlevelekre emlékeztető növényi formák, amelyek a fejezet síkjában terülnek ki (7. kép). Ezek nagyon hasonlítanak a szentély északi

11. kép A lettnerhez tartozó boltozati elemek felmérései. 1: Kat. 4.3 (2014.4.4.); 2: Kat. 4.6 (78.1.13.); 3: Kat. 4.7 (78.1.14.); 4: Kat. 4.2 (78.1.3.); 5: Kat. 4.2 (78.1.2.); 6: Kat. 4.4 (78.1.1.)

Fig. 11 Survey drawings of vault fragments from the roof screen. 1: Cat. 4.3 (2014.4.4.); 2: Cat. 4.6 (78.1.13.); 3: Cat. 4.7 (78.1.14.); 4: Cat. 4.2 (78.1.3.); 5: Cat. 4.2 (78.1.2.); 6: Cat. 4.4 (78.1.1.)

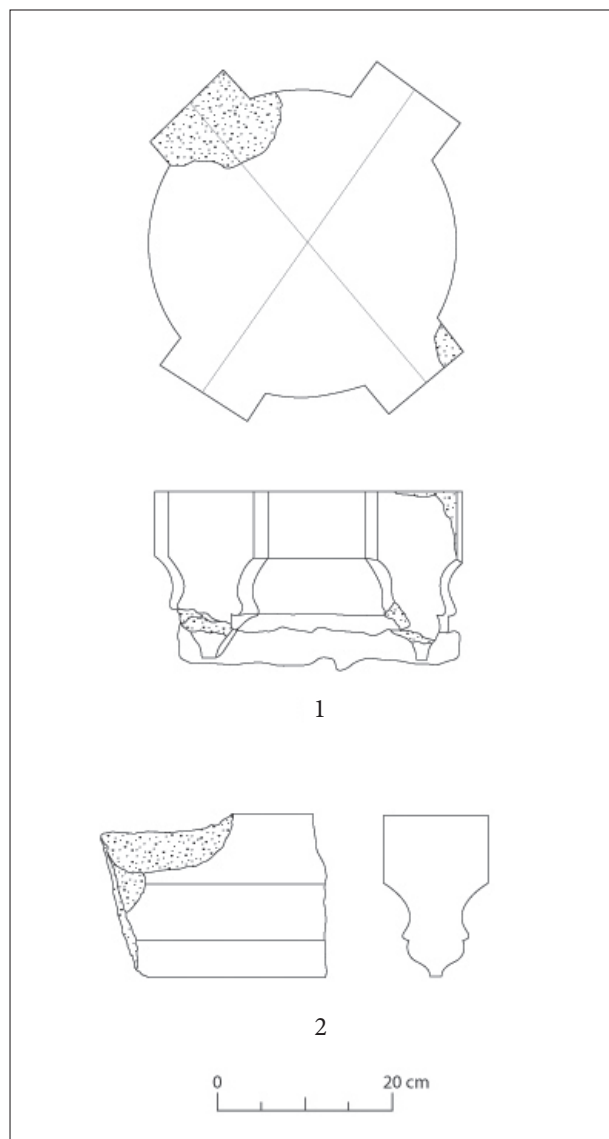

12. kép A lettnerhez tartozó boltozati elemek felmérései. 1. Kat. 4.17 (2014.3.1.); 2. Kat. 4.14 (78.1.28.); 3. Kat. 4.13 (78.1.27.); 4. Kat. 4.11 (78.1.20.); 5. Kat. 4.12 (78.1.22.); 6. Kat. 4.8 (78.1.15.); 7. Kat. 4.9 (78.1.16.)

Fig. 12 Survey drawings of vault fragments from the rood screen. 1. Cat. 4.17 (2014.3.1.); 2. Cat. 4.14 (78.1.28.); 3. Cat. 4.13 (78.1.27.); 4. Cat. 4.11 (78.1.20.); 5. Cat. 4.12 (78.1.22.); 6. Cat. 4.8 (78.1.15.); 7. Cat. 4.9 (78.1.16.)

oldalának második pillérkötegen található dekorációra, illetve a nyugati kapu oszlopfőire és timpanonját keretező levéldíszítésére, valamint közeli rokonságot mutatnak a budavári Nagyboldogasszony-templom ún. Béla-tornyának földszinti, naturalisztikus ornamentikájú oszlopfőivel is (Havasi 2015, 71). Nem csak kinézetre hasonlítanak, de korban sem állhatnak távol egymástól, mivel Csemegi József 1280 előttre keltezte a Nagyboldogasszony-templom északi tornyának építését (Csemegi 1955, 50). A fejezetek vékony félköríves profilú lemezzel indulnak, amelyet a levéldíszes zóna követ, ezt újabb két, horonnyal összekapcsolt, félköríves profilú lemez, végül egy magasabb lemez követi, szintén horonnyal csatlakozva az előtte lévő tagozathoz. A lemez felső éle 45°-ban van visszametszve. A falpillér két fejezete között itt is megtalálható a hasáb alakú falnyúlvány. Két falpillérnek az alsó és felső illesztési síkjain kívül ép még a keleti síkja is, amely egyúttal újabb bizonyítékot jelent a hátfal vastagságára. A harmadik falpillérfejezet eltér a többitől, ez ugyanis sarokfejezet. Alsó és felső síkja ép, azonban a többi illesztési síkja töredékes. A nyugati oldali pillérfejezet alapformája követi a pillértörzs keresztmetszetét. Déli oldalán középen, alul nagyjából 15 × 5 cm méretű, téglalap alakú, másodlagos kivésés látható, amely talán egy, még a faragvány eredeti helyén történt átalakítás emléke.

A boltozathoz tartozó összesen nyolcvanhárom faragványból harminchat teljes darab és negyvenhét kisebb-nagyobb töredék, mindenekelőtt bordatöredék van. Hét darab boltozatindító elemet ismerünk, amelyek közül három a nyugati pillérek álló (Kat. 4.1 – 11. kép 5, 4.2 – 11. kép 4, 4.3 – 11. kép 1), kettő a keleti oldalon álló boltozatindítás (Kat. 4.4 – 11. kép 6, Kat. 4.5). Van egy falsarokhoz csatlakozó darab (Kat. 4.6 – 11. kép 2) és egy másik, amely az oldalfalba volt beépítve (Kat. 4.7 – 11. kép 3). A boltozatindító faragványok felső síkját több esetben rézsűsen megfaragták a csatlakozó homlokíveknek, illetve bordáknak megfelelően. A boltozat bordáinak keresztmetszete két oldalról pálccával kiegészített körtetag, szélessége 12 cm, magassága 19 és 25 cm között változik attól függően, hogy mekkora a borda tetején lévő beépítési csonk, görbületi sugaruk 2 m körül van. Teljes bordaszakaszból összesen öt darab van (Kat. 4.31–35 – 13. kép 2), a többi mind töredék (12. kép 1–3, 6, 7). Az árkádívekhez köthető faragványból összesen tizenöt darabot ismerünk, ezek közül hat teljes szakasz (Kat. 4.8, 10, 11, 17, 20, 21, és kilenc töredékes (Kat. 4.9, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 22, 23). Ezeknek profilja a pillérkötegek nyugati részének profiljával egyezik

13. kép A lettnerhez tartozó boltozati elemek felmérései.

1: Kat. 4.36 (2014.3.49.); 2: Kat. 4.31 (2014.3.6.)

Fig. 13 Survey drawings of vault fragments from the roof screen. 1: Cat. 4.36 (2014.3.49.); 2: Cat. 4.31 (2014.3.6.)

meg. Nyugat felől a homloksíkhöz kis horonnyal hengertag, ehhez pálcatag, majd horonnyal egy két oldalról pálccával ellátott, harántirányú körtetag kapcsolódik. Ehhez újabb horonnyal pálca csatlakozik, majd egy az előzőnél nagyobb méretű körtetag. A bordakötegek felül hét hevederív-töredék van (Kat. 4.24–30).

Az egyetlen ismert zárókövet Szakál Ernő restaurálta, illetve ragasztotta össze sok apró darabból (Kat. 4.36 – 13. kép 1). A 35 cm átmérőjű záróköhöz 75, illetve 105°-os szögben csatlakozik a négy borda. A zárókö alsó síkján figurális ábrázolás látható: az erősen töredékes faragványon egy ló altestű lény látszik emberi felsőtesttel, háta felett pedig bizonytalan ábrázolás, amely

a kentaurszerű fantázialény szárnyaként értelmezhető. Maga Szakál Ernő is, aki restaurálta a faragványt, szárnyas kentaurnak nevezi (Szakál 1974, 336).

A többi faragványnak a lettnerhez való viszonya bizonytalan, ezért ezek a katalógusba sem kerültek be. Összesen nyolc hasáb alakú kváderkövet találtak a feltárások során, amelyek közül mérete alapján kettő köthető a szentélyrekesztő keleti–nyugati válaszfalaihoz (ltsz. 2014.3.35., 2014.3.46.). Ezekről 12 cm-es szélességük alapján feltételezhetjük ezt. A másik hat szélessége 25 és 40 cm között változik (ltsz. 2014.3.26., 2014.4.18., 2014.4.20., 2014.4.21., 2014.4.22., 2014.4.26.), nem kizárt, hogy ezek némelyike a keleti oldali hátfalhoz tartozott, közvetlen bizonyíték azonban nincsen erre.

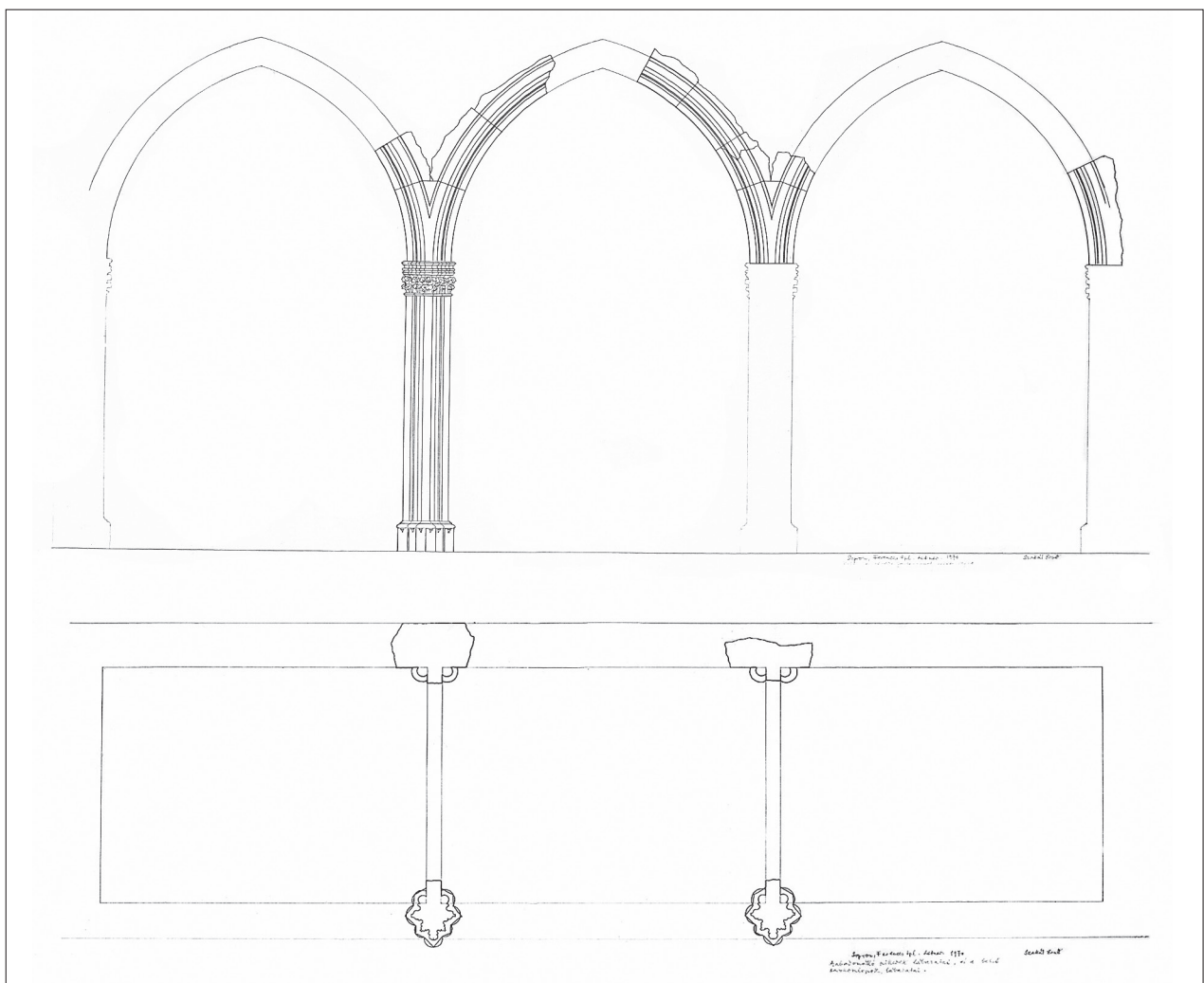
Az anyagban négy különböző kiképzésű nyílászáró töredék van. Van, amelyiknek csak egyszerű derékszögű horony fut végig az oldalán, ahová az ajtószárny csukódott (ltsz. 2014.3.33., 2014.4.9.,

2014.4.16.), van, amelyiknek keretezése összetett, két pálcából és egy horonyból áll (ltsz. 2014.3.45.). Egyiket sem tudjuk egyértelműen a szerkezethez kötni, az egyetlen kapcsolat közöttük másodlagos felhasználásuk megegyező helyszíne.

Van továbbá tizenkilenc nehezen meghatározható faragvány és két rézsús kialakítású, összetartozó ablakpárkánydarab (ltsz. 2014.4.23., 2014.4.25.), amelyek valószínűleg nem tartoztak a szerkezethez, csak talán egy időben bontották el azokat a lettnerrel. Ezeken kívül még nagyjából hatvan darab apró töredék legfeljebb restaurátori szempontból értékelhető, többségük azonban még így sem.

A szentélyrekesztő rekonstrukciója

Szakál Ernő 1970 és 1972 között a lettnernek csak elméleti szerkezeti rekonstrukcióját készítette el, a templom terének adottságaihoz kutatások híján nem

14. kép Szakál Ernő lettner-rekonstrukciója, 1970 (Szakál Ernő Emlékmúzeum Alapítvány)

Fig. 14 The rood screen's reconstruction by Ernő Szakál from 1970 (by courtesy of the Ernő Szakál Memorial Museum)

tudta azt alkalmazni. Bár a rekonstrukció során alkalmazott módszere alapvetően helytálló, az általa elkészített rekonstrukció mégsem tekinthető véglegesnek és minden pontján helyesnek, mindenekelőtt a 2000-es években folytatott épületkutatások eredményei alapján nem.

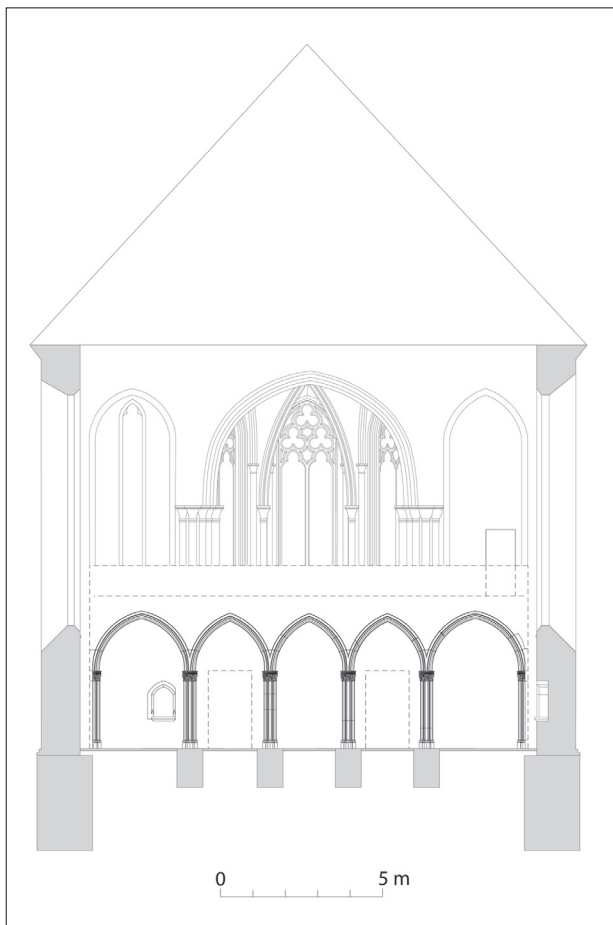
A rekonstrukció során igyekeztem figyelembe venni a templomnak a lettner építések feltételezhető állapotát. A rajzaimon szereplő alaprajz ezt tükrözi. A 14. század során épült torony nem szerepel rajta, ahogy az északi kapu sem, hiszen, bár elméletileg nem zárható ki, hogy volt korábban is északon kapuja a templomnak, erre nézve semmilyen adatot nem ismerünk. Viszont ábrázoltam a hajó északi és déli falain eredetileg meglévő három-három ablakot. A déli oldalfalban feltárták mindhárom ablakot, amelyeket az időközben a déli oldalon kiépülő kolostorszárny emeleti része miatt falaztak be (Nemes 2011, 36). Az északi oldalon a fal keleti végén induló ablakmaradvány alapján feltételezhető, hogy eredetileg itt is hasonló elrendezés lehetett. A templomhoz kapcsolódó kápolnát nem ábrázoltam, mivel a téma szempontjából közömbös. Ezzel szemben, mivel ez érinti a szentélyrekesztő kérdését, jelöltem a középkori lépcsőházat, amely a déli mellékhajótól és a szentély által közrezárt részen, a mai sekrestye előterében áll. Az alaprajzon jelöltem a boltozatot tartó négy nagy méretű pillért is, mivel a 13. században nem volt ugyan boltozva a hajó, de a 14 méteres fesztávot ekkor is alá kellett támasztani valamivel. Az ásatásokon megfigyelt többretegű pilléralapozások, illetve alapmegerősítések is ezt tűnnek igazolni.

Szakál feltételezése szerint a lettner három, azonos méretű boltszakaszból állt (Szakál 1974, 336), amelynek teljes szélessége nem egészen 9 méter volt, amely méret meghaladja a szentély 7 méter körüli szélességét (14. kép). A fő probléma ezzel az, hogy a szerkezethez köthető alapfalak nem ott kerültek elő, ahol ennek a rekonstrukciónak az alapján várhatóak lettek volna. Habár az ásatások nem eredményeztek egyértelmű bizonyítékokat a kiterjedés kérdésében, számos érv gyűlt össze amellet, hogy nem három-, hanem ötszakaszos, a templom teljes szélességét elfoglaló szerkezetet tételezzünk fel. Az eddig ismertett érveken túl van még egy szempont, amelyet mindenképpen figyelembe kell venni ennek mérlegelésekor.

A faragványok között több olyan is akad, amelynek homloksíkján, illetve alsó vagy felső illesztési felületén vékony vonalak vannak bekarcolva. Ezek a faragvány előállításánál szerkesztési segédletként

szolgálhattak, de jól mutatják számunkra az építmény tervrajzának az összeállítás során érvényesítendő főbb vonalait is. Ezek közül különösen figyelemreméltóak a boltozatindító elemeken található vonalak. Elsősorban a Kat. 4.2 (10. kép 4), 4.6 (10. kép 2), 4.7 (11. kép 3) számú boltozati elemeket és a Kat. 4.36 (13. kép 1) számú zárókövet megvizsgálva tűnik úgy, hogy a boltszakaszok nem voltak azonos méretűek. A Kat. 4.3 számú faragvány nyugati oldaláról induló keresztbordák körülbelül 48–49°-ot zárnak be a kelet–nyugati irányú osztófal síkjával, vagyis a boltozat bordáinak egymással bezárt szöge ennek a duplája, 98°, illetve 82°. Ezzel szemben a Kat. 4.6. és 4.7. számú daraboknál (eredetileg mindkettő falba volt építve) ugyanezek a szögek 108 és 72 fokokosak. Hasonló szögek jellemzik a kentauralakos zárókövű bordacsatlakozásait is. A többi, szerkesztővonal nélküli boltozatindítást ellenőrizve ugyanez az eltérő méretű boltszakaszokra vonatkozó észrevétel erősíthető meg, sőt a Kat. 4.3. és 4.4. számú darabok (11. kép 1, 6) a kapcsolatot is mutatják a két különböző méretű boltszakasz között, bordáik ugyanis két oldalon eltérő szöget zárnak be a válaszfalcsonkkal. Mivel a nagyobb méretű boltszakasz elemei között oldalsó, falhoz csatlakozó helyzetűek is vannak, ez azt bizonyítja, hogy a két oldalhajóban lévő szakasz volt a nagyobb, a főhajóban álló szakaszok a kisebbek. A templomhajók teljes szélességéből és a boltozatok szögeiből könnyen kiszámolható a boltszakaszok nagysága, ha feltételezzük az amúgy a faragványokból is adódó képletet, miszerint középen, a szentély szélességében három keskenyebb, a mellékhajókban pedig két szélesebb, nyújtott szakasz állt (15. kép). Mivel a templom belső szélessége 14 méter, a szélesebb boltszakaszok tengelytávolsága 3,6 méter, a keskenyebbeké 2,3 méter volt. A lettner mélysége falvastagságok nélkül ebben az esetben körülbelül 2,25 méter.

Nehézséget jelent a falsarokból induló boltozati bordák értelmezése. Mivel a falsarok helyét elég egyértelműen jelzi a felső síkba bekarcolt szerkesztővonal – a szerkezet délkeleti sarka –, az a kérdés merül fel, vajon az milyen falsíkhhoz illeszkedett. A déli mellékhajó délkeleti sarkában ugyanis ma is áll a sarokoszlop, amely a 14. századi boltozatot tartja, de valószínűleg már a templom építésének legkorábbi periódusában, tehát a szentélyrekesztő beépítését megelőzően megépült. Tehát vagy körbeépítették másodlagos tartószerkezettel, vagy az oszlop elé építették a rekesztő falát, bekötve azt a hajó déli falába. Ezt a megoldást támasztaná alá a mellékhajó keleti

15. kép A lettner elméleti rekonstrukciójának szembenézete

Fig. 15 Theoretical reconstruction of the rood screen, front view

végében feltárt erős alapfal. Nem elképzelhetetlen, hogy az oszlop törzsének egy szakaszát kiváltották, aminek hiányzó szakaszát később a lettner lebontásakor kipótolták. Ez utóbbi lehetőséget nem tudjuk egyértelműen kizárni, mert az oszlopot jelenleg vastag festékréteg fedi – kutatva sem volt –, ami miatt nem látható az esetleges pótlás. Azt is figyelembe kell vennünk, hogy a templomban több helyen is láthatók a boltozatot tartó oszlopok vagy pillérek utólagos lefaragásai, így egy hasonló esemény itt sem elképzelhetetlen. Ennél is nagyobb gondot okoz a lettner hát-, illetve oldalfalának meghatározásában az északi mellékhajó keleti és a déli mellékhajó déli falában látható egy-egy falfülke. Mivel ezek a fülkék egykorúak a szentélyrekesztővel, vagy legfeljebb csekély mértékben későbbiek annál, biztosan egyidejűleg is fennálltak, ezért egyik említett templomfal sem lehetett eltakarva a lettner falaival. A problémát további faragványok felfedezése, vagy még inkább egy alapos falkutatás tudná megoldani. Addig rajzban

e lehetőségeket mint alternatív megoldásokat tudjuk bemutatni. Az északi mellékhajó keleti falán a Szent István-oltár lebontásával összefüggésben végzett részleges falkutatás azt mutatta, hogy a falszövet erősen sérült, benne sok a téglából, illetve laposabb kövekből épült kifalazás, ami alapján joggal feltételezhetjük, hogy a lettnerre nézve is tartalmazhat még információkat a falszövet további vizsgálata.

A szerkezet maximális magassága a déli mellékhajóban található ajtó küszöbének magasságával határozható meg, amennyiben elfogadjuk azt a kézenfekvő feltételezést, hogy a nyílás a szentélyrekesztő tetejére kijutást szolgálta. Eszerint a lettner felső járósíkjával együtt legfeljebb 4,6–4,7 méter magas volt. A lábzetek magassága 27 cm, a fejezetek 32 cm-esek, így a maradék, hozzávetőleg 4 méteren osztozik a boltozat és a pillértörzsek. A boltozat magassága az árkádívekből és a boltozatindításokból kiszámolható, ezek mérete körülbelül 2,2 méter, a pillértörzsek ezek szerint 1,8 méter magasak lehettek.

A lettner felső részén biztosan mellvéd futott végig, ebből azonban egyetlen töredéket sem sikerült azonosítani, hozzávetőleges magasságára is legfeljebb az arányok alapján következtethetünk. Gyakran kőrácscsal oldották meg ezt a szerkezetet. Másik lehetőség, hogy könnyebben pusztuló anyagból, például fából készült, amely leégthetett a templomot pusztító akármelyik tűzvészben, vagy rossz állapota miatt a lettner lebontásakor is kidobhatták mint másodlagosan nem hasznosítható anyagot. Fából készült mellvédet a rothenburgi ferences templom szentélyrekesztőjén láthatunk (Ress 1959, 242, Abb. 202). A festett mellvédfal később, a 14. század utolsó negyedében készülhetett (Ress 1959, 267). Ez utóbbi példa azért is érdekes e munka szempontjából, mert benne egy, a soproni templommal hozzávetőleg egykorú ferencesrendi templom és lettner azonosítható, hiszen annál nem sokkal később, 1285 körül kezdték építeni. E templom esetében a sopronival szemben jobban tiszteletben tartották a narbonne-i generális káptalan rendelkezéseit. Itt ugyanis a hajót sose boltozták be, bár elképzelhető, hogy tervezték azt (a főhajó déli falán megmaradt egyetlen konzol alapján). Ha feltételezzük, hogy Sopronban a szentélyrekesztő szerkezetének elemeit lebontási sorrendjükben építették be másodlagos helyekre, az azt jelentené, hogy a mellvéd darabjai kerültek legalulra vagy legtávolabbra. Ez bizonyos fokig magyarázatul szolgálhat a mellvédtöredékek hiányára, továbbá rávilágít egy további feladatra: a jövőben a kolostor déli részének alapfalai környékén történő kutatások során min-

denképpen figyelni kell erre. A lettner kőanyagának még egyébként is nagyon komoly mennyiségű, ismeretlen elemeket tartalmazó része lehet a falakba és a kerítésfalba beépítve.

A diadalívpilléreknél a hely hiánya, valamint statikai okokból való szükségtelensége miatt feltehetően nem voltak a lettneren külön lábzetek és pillértörzsek kialakítva, hanem csak konzolos boltozatindítás volt mindkét oldalon beillesztve. Emellett szól, hogy a pillér felső zónája mélyebben van kivésve, mint az alsó része. Ez egyszermind magyarázatul szolgálhat arra is, miért csak ilyen kevés (kettő) falpillér-lábzet került elő, míg a nyugati oldalról kétszer annyi ismert. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a lettner faragványainak jó része még feltáratlan, így lehet, hogy ez az arány később változhat.

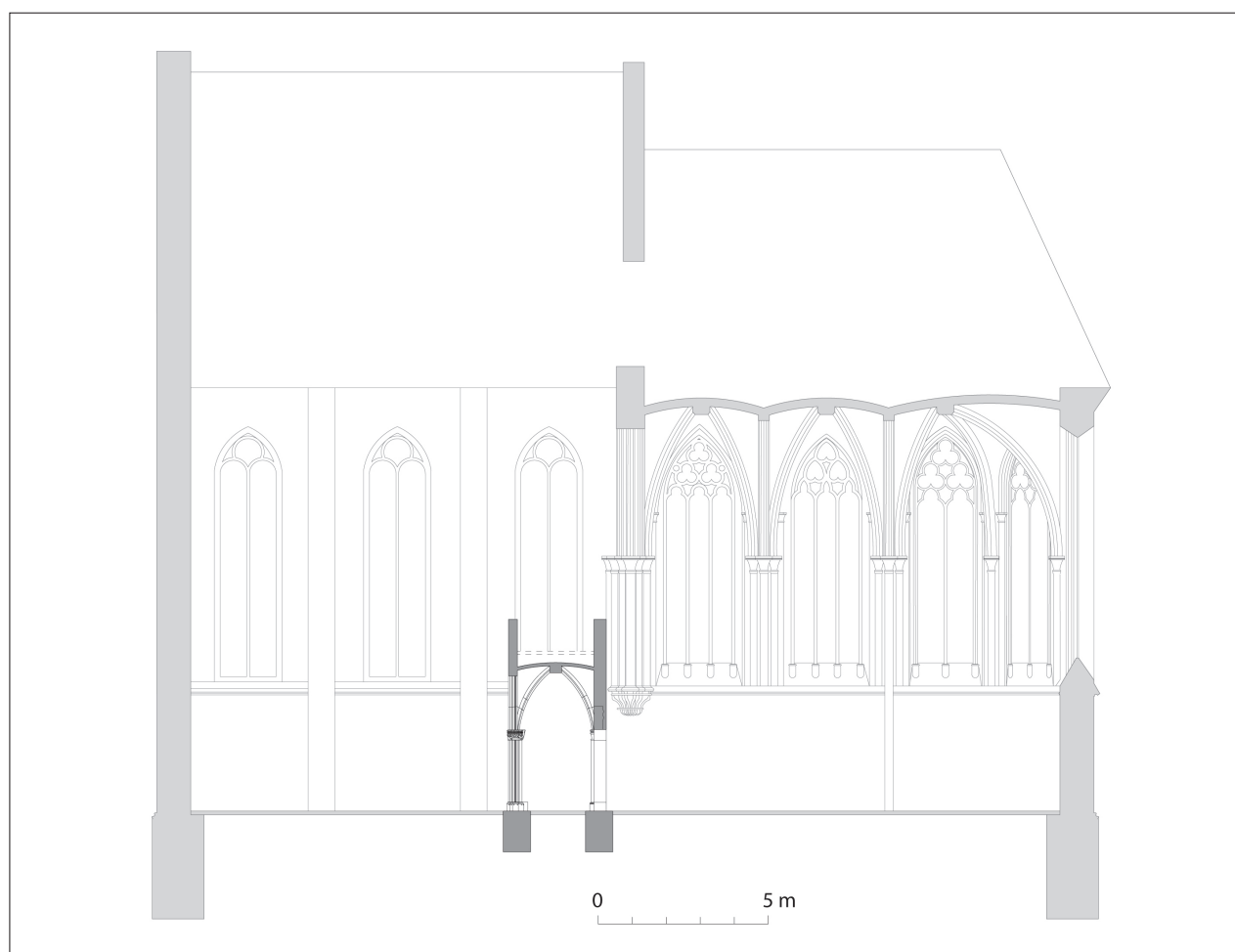
A középső szakaszban vagy előtte lehetett a laikusok számára emelt oltár (népoltár), ahogyan az a szentélyrekesztővel rendelkező templomokban általános volt. A szélső szakaszokban az armariumként értelmezhető falfülkékből kiindulva szintén egy-egy

mellékoltárt kell feltételeznünk. A feltárások során egyetlen középkori oltáralapozást sem sikerült feltárni, tekintettel arra, hogy a felsorolt helyek mindegyike az újkorban erősen bolygatott terület. A második és negyedik szakaszban, a főhajó két szélén feltételezhetően ajtók nyíltak a szentélybe, aminek lehetőségét már Szakál Ernő is felvetette rekonstrukciós makettjén (16, 17. kép).

Összegzés

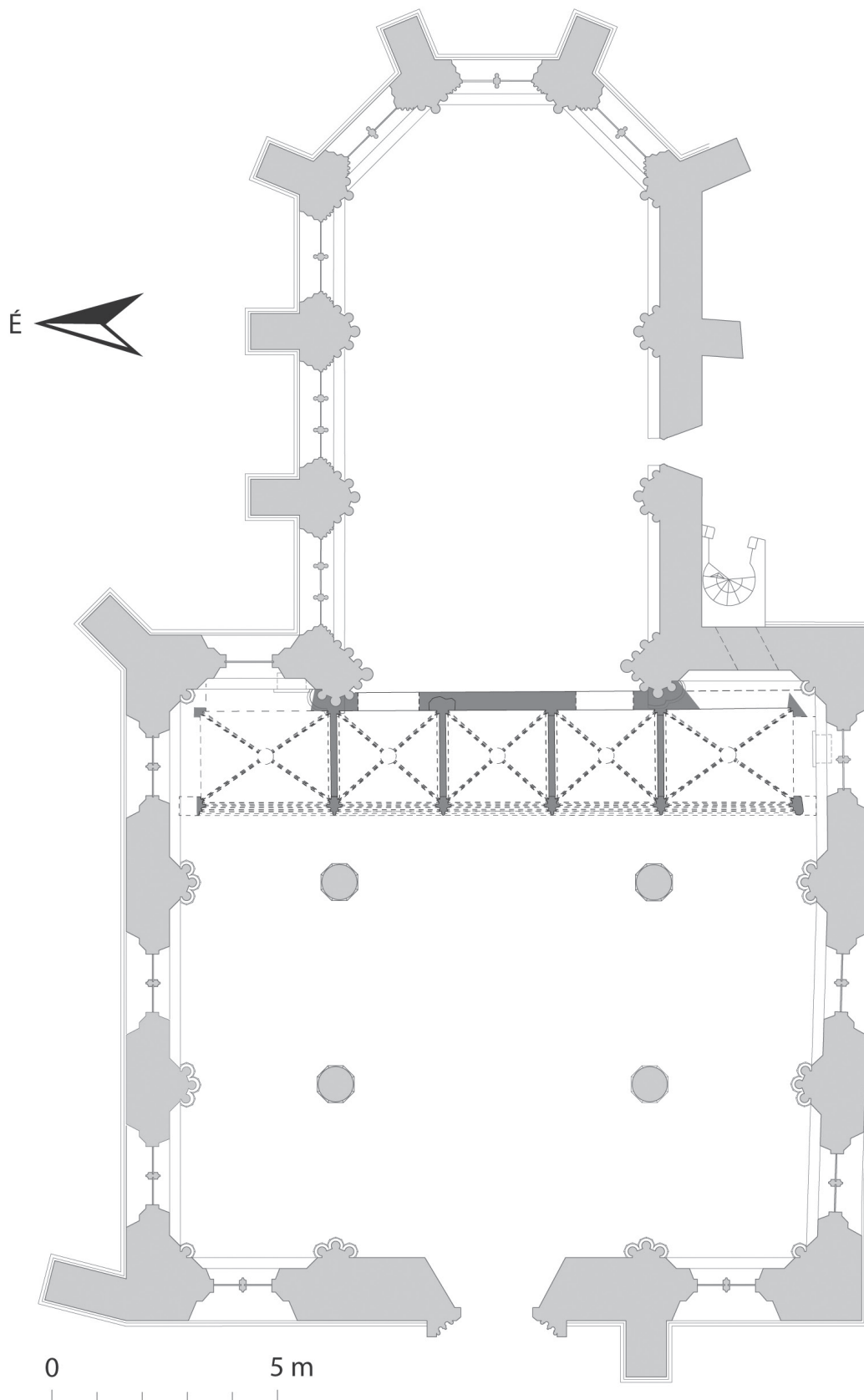
A soproni ferences templom szentélyrekesztőjének 1962-ben kezdődött kutatása, majd a hetvenes évek közepétől újabb kutatási lehetőségek híján egészen a közelmúltig megtorpant. A vizsgálatok újraindításának az adott aktualitást, hogy a 2000-es években több, eddig ismeretlen részlettel gazdagodott a templomra és a lettnerre vonatkozó tudásunk.

A templom 13. századi építéstörténetét a nemrég lezajlott kutatások eredményei, valamint a templomban ma is látható jelenségek megfigyelései pon-

16. kép A lettner elméleti rekonstrukciójának keresztmetszete
Fig. 16 Theoretical reconstruction of the rood screen, cross-section

17. kép A lettner elméleti rekonstrukciójának alaprajza
Fig. 17 Theoretical reconstruction of the rood screen, ground plan

tosították. Ezek alapján fogalmazódott meg az az elképzelés, hogy a szentélyrekesztő nem kizárólag a főhajót foglalta el, nem háromszakaszos volt, ahogy azt Szakál Ernő feltételezte, és nem is aszimmetrikus felépítésű, mint ahogyan azt az ásatók az alapfalak elhelyezkedése alapján feltételezték, hanem szabályos ötszakaszos építmény, amelynek két szélső szakasza szélesebb volt a főhajóban állóknál. Ebben a tekintetben döntőnek bizonyultak a templom falain megfigyelhető építéstörténeti nyomok, mindenekelőtt az északi hajófalnak a 14. századi átépítés során el nem bontott keleti része, illetve a déli mellékhajó keleti falán található ajtó, amely minden kétséget kizáróan a mellékhajóban vezetett a szentélyrekesztő felső szintjére. A faragványok vizsgálata is azt igazolta, hogy a boltozatok nem voltak azonos méretűek. Az oldalfalhoz kapcsolódó elemek esetében a bordák más szöveget zárnak be a falakkal, mint a közbelső szakaszok boltozatindításainál, olyan ívindítás is van, amelynek két oldalán a bordák nem szimmetrikusak a merőleges tengelyre, ami szintén azt bizonyítja, hogy a pillér két oldalán különböző méretű boltozatok álltak.

A rekonstrukció során figyelembe vettem a templom belsejének adottságait, így például a szentély korai diadalívének minden bizonnyal a szentélyrekesztő beépítése miatt levéselt felületeit, illetve a mellékhajókban található falfülkéket. Az eredményt mégsem tekinthetjük a rekonstrukció kérdését minden szempontból lezáró megoldásnak. A továbbra is fennmaradó bizonytalanságokat csak egy, a templom belső falfelületeire is kiterjedő falkutatás, esetleg újabb faragványok előkerülése oszlatná el.

Kőfaragvány-katalógus

2013–14-ben, szakdolgozatom előkészítési időszakában teljes körű anyaggyűjtést végeztem a Soproni Múzeum raktárában abból a célból, hogy az egykori ferences templom szentélyrekesztőjéből feltárt kőfaragványelemek és töredékek teljes körű regisztrációját és rekonstrukciós célú felmérését elvégezzem. Az alábbi katalógus a szentélyrekesztő összesen 147 darabot számláló, azonosítható töredékei közül azokat a szerkezeti és ornamentális elemeket tartalmazza, amelyek a rekonstrukció készítése és az építmény építéstörténeti értékelése szempontjából meghatározónak bizonyultak. A katalógus szerkezeti egységenként veszi végig ezeket a faragványokat, alulról felfelé haladva. Azokat a többnyire amorf töredékeket, illetve a szerkezethez egyértelműen nem

kapcsolható faragványokat, amelyek az előbbiekkal egyszerre kerültek elő az ásatások során, és szintén a Soproni Múzeum állományában találhatóak, de vizsgálódásaim szempontjából nem bizonyultak használhatónak, ezúttal mellőztem. E faragványok adatait is tartalmazza azonban a katalógus végéhez csatolt teljes kőfaragványlista, amelyek vizsgálata alapján készült a dolgozat. A kőfaragványlistában nem szerepelnek az 1972-es, „Százéves a magyar műemlékvédelem” című kiállításon bemutatott, Szakál Ernő rekonstrukciójához készített műkö faragványmásolatok, noha ezek az eredeti darabokkal együtt lettek beletárolva.

A katalógus rendszere:

Katalógusszám

A: a kőfaragvány meghatározása

B: leltári szám (Soproni Múzeum)

C: kormeghatározás

D: anyag

E: főbb méretek (cm)

F: a kőfaragvány leírása

G: irodalom

H: lelőhely, év

1. Lábazattöredékek

1.1

A Pillérlábazat

B 78.1.34.

C 13. század vége–14. század eleje

D Mészkö

E 45 × 52 × 26

F Konkáv sokszög alaprajzú talplemez, rajta negyedkör profilú, a talplemez síkjain túlnyúló tórusz. A tórusz túlnyúló részei alatt kis méretű, ék alakú tóruszkonzolok, közülük kettő jobban megmaradt, a többi letört. A tórusz felett a pillértörzsszel megegyező alaprajzú (henger-körtetag-körtetag-henger-hasáb-henger-körtetag-körtetag), szintén negyedkör profilú tagozat található. A faragvány alsó és felső illesztési síkja megmaradt, felületei erősen roncsolódtak. A hasáb alakú tagozat alja 10 cm magasságban másodlagosan le van vésve, tetején 8 cm magasán szintén.

H Sopron, Schreiner-ház, 1870 k.

1.2

A Pillérlábazat

B 78.1.35.

C 13. század vége–14. század eleje

D Mészkö

E 48 × 60 × 27

F A konkáv sokszög alaprajzú talplemez hasáb alakú szakasza erősen sérült. A felette emelkedő lábazati profil az 1.1. sz. faragványéval egyező. A felső síkban

a pillértörzs alaprajza, valamint az alakzat tengelyeinek vékony szerkesztővonalai látszanak. Középen csaplyuk található.

G Nemes 1994, 259.

H Sopron, Templom utca, 1962.

1.3

A Pillérlábazat

B 2014.4.1.

C 13. század vége–14. század eleje

D Mészkö

E $48 \times 49 \times 27$

F Konkáv sokszög alaprajzú talplemez, amely részleteiben nem teljesen egyezik a többi lábazattal. Az 1.1. sz. lábazatával egyező tórusznak konzolai nincsenek. Felső felületén a pillértörzs alaprajza látszik vékony szerkesztővonallal bekarcolva. Középen szokatlan, betűligatúrára hasonlító, de pontosan nem azonosítható vésett jel.

H Sopron, a ferences (bencés) kolostor pincefala, 2002.

1.4

A Falpillér lábazata

B 2014.4.10.

C 13. század vége–14. század eleje

D Mészkö

E $40 \times 56 \times 27$

F Konkáv sokszög alaprajzú talplemez egyik oldala, másik oldala sérült, tagozatok nem látszanak rajta. Felette félhengeres profilú tórusz, amelynek profilja az 1.1 sz. lábazatával egyező. Konzoljai nincsenek. A tórusz felett alaprajzában a pillértörzssel megegyező (henger-körtetag-körtetag-henger-hasáb-henger-körtetag-körtetag), ám annál kissé nagyobb méretű, élszedett profilú lemez, amelynek teteje a lábazat felső síkját képezi. A felső síkban a pillértörzs alaprajza, valamint az alakzat tengelyei látszanak vékony szerkesztővonallal bekarcolva. Valószínűleg eredetileg is csak féllábazat volt, amely a durván megmunkált oldalával már a falba csatlakozott.

H Sopron, a ferences (bencés) kolostor pincéje, 2002.

1.5

A Falpillér lábazata

B 78.1.26.

C 13. század vége–14. század eleje

D Mészkö

E $72 \times 32 \times 27$

F Falhoz csatlakozó hasáb, amelyet két oldalról egy-egy henger fog közre. Felette vékony vonallal elválasztva henger alakú tórusz. Felette kisebb átmérőjű lemez. Tetején bekarcolt szerkesztővonalak. Illesztési síkjai csak a tetején és alján vannak meg, a csatlakozó fal vastagsága nem megállapítható. Oldalán helyenként másodlagos meszelés nyomai figyelhetők meg.

H Sopron, Templom utca, 1962.

1.6

A Falpillér lábazata

B 78.1.25.

C 13. század vége–14. század eleje

D Mészkö

E $65 \times 50 \times 26,5$

F Falhoz csatlakozó hasáb, amelyet két oldalról egy-egy henger fog közre. Felette vékony vonallal elválasztott negyedkör keresztmetszetű tórusz. Felette kisebb átmérőjű lemez. Tetején bekarcolt szerkesztővonalak. Oldalsó és hátsó illesztési síkjai nincsenek meg. Oldalán másodlagos meszelésnyomok látszanak.

H Sopron, Templom utca, 1962.

1.7

A Falpillér lábazata

B 2014.4.2.

C 13. század vége–14. század eleje

D Mészkö

E $60 \times 42 \times 27$

F Falhoz csatlakozó hasáb, amelyet két oldalról egy-egy henger fog közre. Felette negyedkör keresztmetszetű tórusz, tetején élszedés. Efelett kisebb átmérőjű hengeres lemez, amely erősen sérült. Tetején és elején bekarcolt szerkesztővonalak látszanak. Szemből nézve jobb oldalán, valamint az alján és a tetején ép felületű illesztési síkok vannak.

H Sopron, a ferences (bencés) kolostor pincéje, 2002.

2. Pillértörzs-töredékek

2.1

A Pillértörzs szakasza

B 78.1.7.

C 13. század vége–14. század eleje

D Mészkö

E $31 \times 44 \times 105$

F Alul-felül ép illesztési síkkal rendelkező pillértörzs rétegköve. Tagolása tengelyesen szimmetrikus: henger-negyedpálca-homorlat-negyedpálca-körtetag-negyedpálca-homorlat-negyedpálca-körtetag-homorlat-negyedpálca-félhenger-hasáb-félhenger-negyedpálca-homorlat-körtetag-negyedpálca-homorlat-negyedpálca-körtetag-negyedpálca-homorlat-negyedpálca. A hasáb alakú tagozat alsó része lefaragva, felette a közepe szabálytalanul kivésve. Az egyik hengertagon L alakú bevésés látható, az azonban nem egyértelmű, hogy jelölés, vagy sérülés-e. Egyik illesztési felületén szintén jelre emlékeztető bevésés látható.

G Nemes 1994, 259.

H Sopron, Schreiner-ház, 1870 k.

2.2

A Pillértörzs szakasza

B 78.1.4.

C 13. század vége–14. század eleje

- D Mészki
E $35 \times 44 \times 63$
F Két kisebb, visszarágaztott töredéssel kiegészített faragvány, viszonylag ép profillal, felületén sérülésekkel. Tagolása a 2.1. sz. pillértörzsével egyező. A hátsó, hasáb alakú nyúlvány durvább kidolgozású. Alul-felül ép illesztési síkkal rendelkezik. Tetején csaplyuk, amelyhez ólomöntő vájat vezet. Több helyen vörös festés nyomai láthatók.
G Nemes 1994, 259.
H Sopron, Templom utca, 1962.
- 2.3
A Pillértörzs szakasza
B 78.1.33.
C 13. század vége–14. század eleje
D Mészki
E $38 \times 42 \times 32,5$
F Alul-felül ép illesztési síkkal rendelkező pillértörzs réteggöve. Tagolása a 2.1. sz. pillértörzsével egyező. A hasáb alakú tagozat közepe teljes hosszában szabálytalanul kivésve. Tetején csaplyuk. Oldalán másodlagos faragás látszik. Több helyen vörös festés nyomai.
G Nemes 1994, 259
H Sopron, Templom utca, 1962.
- 2.4
A Pillértörzs szakasza
B 2014.3.4.
C 13. század vége–14. század eleje
D Mészki
E $45 \times 26 \times 39$
F Alul-felül ép illesztési síkkal rendelkező pillértörzs réteggöve. Tagolása a 2.1. sz. pillértörzsével egyező. A hasáb alakú tagozat közepe teljes hosszában szabálytalanul kivésve. Tagozatai erősen sérültek, több le is van törve, felületén másodlagos habarcs nyomai látszanak. Egyik illesztési síkján két egymással párhuzamos, bekarcolt szerkesztő-vonal található.
H Sopron, Templom utca, 1962.
- 2.5
A Pillértörzs töredéke
B 2014.3.27.
C 13. század vége–14. század eleje
D Mészki
E $17 \times 22 \times 23$
F Pillér hengertagjának és a mellette lévő két pácának a töredéke. Az egyik illesztési síkja is látszik, kis részen, többi része törött.
H Sopron, Templom utca, 1962.
- 2.6
A Falpillértörzs szakasza
B 78.1.6.
C 13. század vége–14. század eleje
D Mészki
E $45 \times 22 \times 106$
F Falhoz csatlakozó pillér teljes szakasza, alul-felül ép illesztési felülettel. Két hengertag által közrefogott hasáb alakú a pillér. A hasáb alakú tagozat közepe kb. 60 cm hosszán, V alakban ki van vésve. A pillérhez csatlakozó falszakaszon 8×12 cm nagyságú, 2 cm mély, téglalap alakú becsapolás látható. Két széle töredékes, de illesztési síkjuk megállapítható. Egyik oldalán két vascsap áll ki belőle, amelyek az 1972-es, „Százéves a magyar műemlékvédelem” című kiállításra készített rekonstrukcióhoz kerülhettek bele.
H Sopron, Templom utca, 1962.
- 2.7
A Falpillértörzs szakasza
B 78.1.9.
C 13. század vége–14. század eleje
D Mészki
E $45 \times 30 \times 94$
F Falhoz csatlakozó pillér teljes szakasza, alul-felül ép illesztési felülettel. Két hengertag által közrefogott hasáb alakú pillér. A hasáb alakú tagozat közepe kb. 60 cm hosszán, V alakban ki van vésve. A pillérhez csatlakozó falszakaszon 10–11 cm magas és 2 cm mély, téglalap alakú becsapolás látható, amelynek másik széle letörött, töredékes szélessége 3 cm. A két széle töredékes, illesztési síkjuk nem megállapítható. Egyik illesztési felületén csaplyuk, amelyben benne maradt a csapot rögzítő mész is.
H Sopron, Templom utca, 1962.
- 2.8
A Falpillértörzs szakasza
B 2014.4.5.
C 1260–80 k.
D Mészki
E $31 \times 46 \times 69$
F Kelet–nyugati falhoz csatlakozó pillértörzs teljes szakasza, mindkét végén illesztési felülettel. Falhoz csatlakozó része törött, valamint tagozatai is nagyon sérültek.
H Sopron, a ferences (bencés) kolostor pincéje, 2002.
3. Pillérfejezetek
- 3.1
A Pillér fejezete
B 78.1.36.
C 13. század vége–14. század eleje
D Mészki
E $45 \times 54 \times 32$
F Konkáv sokszög alaprajzú fejezet. A fejezet alján hengeres profilú lemez található. Ezen emelkedik az erősen sérült állapotú, kétsoros levéldíszrel ellátott fejezettömb. A levelek felett kettős párnatag, amely élszedett lemezzel záródik. A párnatagon a fekete szennyeződés ellenére jól látszik az eredeti vörös festés

maradványa. A fejezet felső síkjának közepén 3,2 cm átmérőjű csaplyuk található. Az alsó síkon a pillértörzs profiljának bekarcolt vonalai láthatóak. A fejezet egyik rövid oldalán található hasáb alakú szakasz nagyon sérült. Az egyik hosszanti oldalon a leveles zónában 8×15 cm méretű, téglalap alakú lefaragás van.

G Nemes 1994, 259.

H Sopron, Schreiner-ház, 1870 k.

3.2

A Falpillér fejezete

B 78.1.23.

C 13. század vége–14. század eleje

D Mészki

E 52 × 48 × 30,5

F Ép alsó és felső, valamint hátsó illesztési síkkal rendelkező, falhoz csatlakozó fejezet. Szemből nézve bal oldalát másodlagosan lefaragták, jobb oldala törött. A csatlakozó fal teljes vastagsága kb. 39,5 cm. A fejezet alsó zónájában hengeres profilú lemez van, felette a szabadon álló fejezetektől eltérő formájú egy soros ötágú levél, amely felett a kettős párnatag és az élszedett lemez zárja a formát. Alján és tetején is csaplyuk található, keresztmetszetük különbözik (alul 1,6 cm, felül 3,2 cm).

H Sopron, Templom utca, 1962.

3.3

A Falpillér fejezete

B 78.1.24.

C 13. század vége–14. század eleje

D Mészki

E 52 × 50 × 30,5

F A fejezet típusa, szerkezeti pozíciója, tagolásmódja és díszítése a 3.2. sz. faragványával egyező.

H Sopron, Templom utca, 1962.

3.4

A Sarokpillér fejezete

B 78.1.30.

C 13. század vége–14. század eleje

D Mészki

E 20 × 33 × 31

F Tetején és alján kis felületen ép, alul és kétoldalt erősen töredékes faragvány. Teteje közelében fejlemez összetett profiljának részlete látható, amely megegyezik a 3.1. sz. fejezet fejlemezprofiljával. A fejlemez közelében két szétnyíló karéjos levélvégződés részletei maradtak meg. Ennek bizonytalan megformálása eltér az előző fejezeteken látható elegáns levelekétől. A nagyjából felismerhető tömbforma arra utal, hogy sarokpozícióban álló falpillérhez tartozott.

H Sopron, Templom utca, 1962.

4. Boltozati elemek

4.1

A Árkádívindítás

B 78.1.2.

C 13. század vége–14. század eleje

D Mészki

E 50 × 44 × 63,5

F A szerkezet homlokzata és a belső teret fedő bordás boltozat indításának csomópontja Alja vízszintes illesztési felület, tetején közepén vízszintes, kétoldalt sugárirányú illesztési síkok vannak. A faragvány felső harmadában látható csúcsos falsík-részletet átlós pozíciójú, pálcák közé foglalt körtetagok közül kiemelkedő erős hengertagok keretezik. A heveder és a bordák profilja szintén pálcákkal kísért körtetag, utóbbiak a faragvány hátsó részleteivel együtt erősen sérültek.

H Sopron, Templom utca, 1962.

4.2

A Árkádív- és boltozatindítás

B 78.1.3.

C 13. század vége–14. század eleje

D Mészki

E 52 × 50 × 59

F A szerkezet homlokzata és a belső teret fedő bordás boltozat indításának csomópontja. Alja vízszintes illesztési felület, tetején közepén és hátul vízszintes, kétoldalt sugárirányú illesztési síkok vannak. A falsíkot tartalmazó homlokoldal letört, a törésben csaplyuk. Az árkádprofil és a baloldalon fennmaradt bordaindítás profilja a 4.1. sz. faragványával egyező.

H Sopron, Templom utca, 1962.

4.3

A Árkádív- és boltozatindítás

B 2014.4.4.1–2.

C 13. század vége–14. század eleje

D Mészki

E 40 × 37 × 64

F Teljes réteggő a homlokzati árkádok és a bordaindítás profiljával. Hátoldalán a boltszakaszokat elválasztó keskeny falba illeszkedő nyúlvány. Tetejének középszakasza vízszintes illesztési felület, benne nagy méretű, négyszögű csaplyuk, kétoldalt sugár irányú illesztési síkok. A homlokoldal alsó felében mély sérülés.

H Sopron, a ferences (bencés) kolostor pincéje, 2002.

4.4

A Boltozatindítás

B 78.1.1.

C 13. század vége–14. század eleje

D Mészki

E 59 × 37 × 64

F Teljes réteggő a bordaindítás profiljával. Eleje letört. Hátoldalán a boltszakaszokat elválasztó keskeny falba illeszkedő nyúlvány. Tetején csaplyuk és a válaszfal irányába futó kapocsvájat.

H Sopron, Templom utca, 1962.

- 4.5
 A Boltozatindítás
 B 78.1.12.
 C 13. század vége–14. század eleje
 D Mészkö
 E $54 \times 39 \times 64$
 F A homlokzat és a boltozat indításának csomópontja. Alja vízszintes illesztési felület, tetején, közepén és hátul vízszintes, kétoldalt sugárirányú illesztési síkok vannak. A felső vízszintes felületen hátrafelé induló kapocsvájat. Az árkádprofil és a bal oldalon fennmaradt bordaindítás profilja a 4.1. sz. faragványával egyező.
 H Sopron, Templom utca, 1962.
- 4.6
 A Boltozatindítás
 B 78.1.13.
 C 13. század vége–14. század eleje
 D Mészkö
 E $42 \times 40 \times 64$
 F Falsarokhoz illeszkedő átlós borda indítás teljes réteggöve. A bordaprofil a 4.1. sz. faragványon megfigyelhető bordaprofillal egyezik. Tetején a falsíkot és a bordairányt kijelölő szerkesztési vonalak.
 H Sopron, Templom utca, 1962.
- 4.7
 A Boltozatindítás
 B 78.1.14.
 C 13. század vége–14. század eleje
 D Mészkö
 E $50 \times 38 \times 74$
 F Oldalfaltól induló ívindítás, belül sarokhoz illeszkedő boltozatindítással. A részletek profilozása megegyezik a 4.1. sz. faragvány megfelelő részleteivel.
 H Sopron, Templom utca, 1962.
- 4.8
 A Árkádívszakasz
 B 78.1.15.
 C 13. század vége–14. század eleje
 D Mészkö
 E $27 \times 34 \times 40$
 F Teljes ívszakasz az építmény árkádíveinek profiljával. A profilrészlet megegyezik a 4.1. sz. darab profiljának megfelelő részével. Egyik oldalának megmunkálása arra utal, hogy fennálló falsíkhhoz illesztették hozzá.
 H Sopron, Templom utca, 1962.
- 4.9
 A Árkádív töredéke
 B 78.1.16.
 C 13. század vége–14. század eleje
 D Mészkö
 E $30 \times 37 \times 51$
 F A homlokzati árkádok profiljának egyik végén törött darabja. A profilrészlet megegyezik a 4.1. sz. darab profiljának megfelelő részével.
 H Sopron, Templom utca, 1962.
- 4.10
 A Árkádívszakasz
 B 78.1.18.
 C 13. század vége–14. század eleje
 D Mészkö
 E $38 \times 17 \times 67$
 F Teljes ívszakasz az építmény árkádíveinek profiljával. A profilrészlet megegyezik a 4.1. sz. darab profiljának megfelelő részével.
 H Sopron, Templom utca, 1962.
- 4.11
 A Árkádívszakasz
 B 78.1.20.
 C 13. század vége–14. század eleje
 D Mészkö
 E $33 \times 26 \times 65$
 F Teljes ívszakasz az építmény árkádíveinek profiljával. A profilrészlet megegyezik a 4.1. sz. darab profiljának megfelelő részével.
 H Sopron, Templom utca, 1962.
- 4.12
 A Árkádív-töredék
 B 78.1.22.
 C 13. század vége–14. század eleje
 D Mészkö
 E $33 \times 35 \times 89$
 F Teljes ívszakasz az építmény árkádíveinek profiljával. A profilrészlet megegyezik a 4.1. sz. darab profiljának megfelelő részével.
 H Sopron, Templom utca, 1962.
- 4.13
 A Árkádív-töredék
 B 78.1.27.
 C 13. század vége–14. század eleje
 D Mészkö
 E $30 \times 33 \times 25$
 F Egyik végén törött ív az építmény árkádíveinek profiljával. A profilrészlet megegyezik a 4.1. sz. darab profiljának megfelelő részével.
 H Sopron, Templom utca, 1962.
- 4.14
 A Boltozati bordatöredék
 B 78.1.28.
 C 13. század vége–14. század eleje
 D Mészkö
 E $32 \times 25 \times 29$
 F Boltozati borda indítási magasságából való csomóponti töredék. Alján illesztési felület, a teteje törött.
 H Sopron, Templom utca, 1962.

- 4.15
 A Árkádívtöredék
 B 78.1.29.
 C 13. század vége–14. század eleje
 D Mészkö
 E $44 \times 38 \times 50$
 F A homlokzati árkádok erősen töredékes, több darab-
 ból összeragasztott részlete. A profilrészlet megegye-
 zik a 4.1. sz. darab profiljának megfelelő részével.
 H Sopron, Templom utca, 1962.
- 4.16
 A Árkádívtöredék
 B 78.1.31.
 C 13. század vége–14. század eleje
 D Mészkö
 E $33 \times 40 \times 44$
 F A homlokzati árkádok erősen töredékes, több darab-
 ból összeragasztott részlete. A profilrészlet megegye-
 zik a 4.1. sz. darab profiljának megfelelő részével.
 H Sopron, Templom utca, 1962.
- 4.17
 A Árkádívszakasz
 B 2014.3.1.
 C 13. század vége–14. század eleje
 D Mészkö
 E $28 \times 33 \times 53$
 F Teljes ívszakasz az építmény árkádíveinek profiljával.
 A profilrészlet megegyezik a 4.1. sz. darab profiljának
 megfelelő részével.
 H Sopron, Templom utca, 1962.
- 4.18
 A Árkádívtöredék
 B 2014.3.3.
 C 13. század vége–14. század eleje
 D Mészkö
 E $24 \times 18 \times 29$
 F Egyik végén törött ív az építmény árkádíveinek pro-
 filmaradványával. A profilrészlet megegyezik a 4.1. sz.
 darab profiljának megfelelő részével.
 H Sopron, Templom utca, 1962.
- 4.19
 A Árkádívtöredék
 B 2014.3.40.
 C 13. század vége–14. század eleje
 D Mészkö
 E $14 \times 16 \times 17$
 F A kis méretű, erősen roncsolódott töredék a homlok-
 zati árkádívekből.
 H Sopron, Templom utca, 1962.
- 4.20
 A Árkádívszakasz
 B 2014.3.47.
 C 13. század vége–14. század eleje
 D Mészkö
 E $33 \times 29 \times 53$
 F Teljes ívszakasz az építmény árkádíveinek profiljával.
 A profilrészlet megegyezik a 4.1. sz. darab profiljának
 megfelelő részével.
 H Sopron, Templom utca, 1962.
- 4.21
 A Árkádívszakasz
 B 2014.4.11.
 C 13. század vége–14. század eleje
 D Mészkö
 E $32 \times 32 \times 43$
 F Teljes ívszakasz az építmény árkádíveinek profiljával.
 A profilrészlet megegyezik a 4.1. sz. darab profiljának
 megfelelő részével.
 H Sopron, a ferences (bencés) kolostor pincéje, 2002.
- 4.22
 A Árkádívtöredék
 B 2014.4.12.
 C 13. század vége–14. század eleje
 D Mészkö
 E $45 \times 24 \times 27$
 F Egyik végén törött ív az építmény árkádíveinek pro-
 filmaradványával. A profilrészlet megegyezik a 4.1. sz.
 darab profiljának megfelelő részével.
 H Sopron, a ferences (bencés) kolostor pincéje, 2002.
- 4.23
 A Árkádívtöredék
 B 2014.4.17.
 C 13. század vége–14. század eleje
 D Mészkö
 E $23 \times 26 \times 31$
 F Mindkét végén törött ívdarab az építmény árkádívei-
 nek profilmaradványával. A profilrészlet megegyezik
 a 4.1. sz. darab profiljának megfelelő részével.
 H Sopron, a ferences (bencés) kolostor pincéje, 2002.
- 4.24
 A Hevederív töredéke
 B 78.1.19.
 C 13. század vége–14. század eleje
 D Mészkö
 E $29 \times 20 \times 66$
 F A boltszakaszokat elválasztó hevederek mindkét ol-
 dalról homorlattal tagolt szalagbordájából maradt tel-
 jes ívszakasz. Háta és oldalai végig töredékesek.
 H Sopron, Templom utca, 1962.
- 4.25
 A Hevederív szakasza
 B 78.1.21.
 C 13. század vége–14. század eleje
 D Mészkö
 E $31 \times 17 \times 67$

- F A boltszakaszokat elválasztó hevederek mindkét oldalról homorlattal tagolt szalagbordájából maradt teljes ívszakasz.
H Sopron, Templom utca, 1962.
- 4.26
A Hevederív töredéke
B 2014.3.31.
C 13. század vége–14. század eleje
D Mészki
E $24 \times 28 \times 55$
F A boltszakaszokat elválasztó hevederek mindkét oldalról homorlattal tagolt bordájából maradt töredék. Felületei erősen sérültek.
H Sopron, Templom utca, 1962.
- 4.27
A Hevederív töredéke
B 2014.3.32.
C 13. század vége–14. század eleje
D Mészki
E $30 \times 18 \times 34$
F A boltszakaszokat elválasztó hevederek mindkét oldalról homorlattal tagolt bordájából maradt töredék. Felületei erősen sérültek.
H Sopron, Templom utca, 1962.
- 4.28
A Hevederív töredéke
B 2014.4.6.
C 13. század vége–14. század eleje
D Mészki
E $40 \times 16 \times 40$
F A boltszakaszokat elválasztó hevederek mindkét oldalról homorlattal tagolt bordájából maradt töredék. Felületei erősen sérültek.
H Sopron, a ferences (bencés) kolostor pincéje, 2002.
- 4.29
A Hevederív töredéke
B 2014.4.13.
C 13. század vége–14. század eleje
D Mészki
E $309 \times 34 \times 44$
F A boltszakaszokat elválasztó hevederek mindkét oldalról homorlattal tagolt bordájából maradt töredék. Felületei erősen sérültek.
H Sopron, a ferences (bencés) kolostor pincéje, 2002.
- 4.30
A Hevederív szakasza
B 2014.4.15.
C 13. század vége–14. század eleje
D Mészki
E $21,5 \times 16 \times 27$
F A boltszakaszokat elválasztó hevederek mindkét oldalról homorlattal tagolt hevederből maradt ívszakasz. Ép felületein jelentős vörös festésmaradványok figyelhetők meg.
H Sopron, a ferences (bencés) kolostor pincéje, 2002.
- 4.31
A Bordatöredék
B 2014.3.6.
C 13. század vége–14. század eleje
D Mészki
E $12 \times 23 \times 19,5$
F Bordás keresztboltozathoz tartozó borda töredéke. Háta és szabadon álló felületei nagymértékben sérültek. Profilja: egyenes bordatő, homorlat, pálcátágok közé foglalt körtetág.
H Sopron, Templom utca, 1962.
- 4.32
A Bordatöredék
B 2014.3.7.
C 13. század vége–14. század eleje
D Mészki
E $9 \times 16,5 \times 19,5$
F Bordás keresztboltozathoz tartozó borda töredéke. Háta és szabadon álló felületei nagymértékben sérültek, egyik illesztési felülete ép. Profilja: egyenes bordatő, homorlat, pálcátágok közé foglalt körtetág.
H Sopron, Templom utca, 1962.
- 4.33
A Bordatöredék
B 2014.3.8.
C 13. század vége–14. század eleje
D Mészki
E $12 \times 26 \times 19,5$
F Bordás keresztboltozathoz tartozó borda több darabból összeillesztett töredéke. Háta és szabadon álló felületei nagymértékben sérültek. Profilja: egyenes bordatő, homorlat, pálcátágok közé foglalt körtetág.
H Sopron, Templom utca, 1962.
- 4.34
A Bordatöredék
B 2014.3.9.
C 13. század vége–14. század eleje
D Mészki
E $9 \times 17 \times 17,5$
F Bordás keresztboltozathoz tartozó borda töredéke. Háta és szabadon álló felületei nagymértékben sérültek. Profilja: egyenes bordatő, homorlat, pálcátágok közé foglalt körtetág.
H Sopron, Templom utca, 1962.
- 4.35
A Bordatöredék
B 2014.3.10.
C 13. század vége–14. század eleje
D Mészki
E $9 \times 40 \times 19$
F Bordás keresztboltozathoz tartozó borda töredéke.

- Nagyrészt lehasadt, profilja: egyenes bordatő, homorlat, pálcatagok közé foglalt körtetag.
- H Sopron, Templom utca, 1962.
- 4.36
- A Zárókő
- B 2014.3.49.
- C 13. század vége–14. század eleje
- D Mészke
- E 35 × 35 × 25
- F Ép tömbforma. Nyújtott boltszakaszhoz tartozó, négy bordacsonkot fogadó kerek formájú zárókő (borda-
- csatlakozás: 72° és 108°). A bordaprofil (lásd előző tételek) a zárókövön körbefut. A zárókő tárcsáját magasdombormű díszíti: lépő mozdulatot tevő, négy-lábú, emberi felsőtesttel és fejfelé rendező fantázialény (kentaur), hátán szárnyra emlékeztető részlettel. A dombormű felülete erősen sérült, a szobrászi minőség és a hátán látható részlet megítélése a restaurálás ellenére nehézségekbe ütközik. Minden bizonnyal a mellékhajókban álló nagyobb szélességű szakaszok egyikéből való.
- G Szakál 1974, 336
- H Sopron, Templom utca, 1962.

Jegyzetek

- 1 Itt szeretném megköszönni Gabrieli Gabriella régésznek és Nemes András művészettörténésznek, hogy rendelkezésemre bocsátották a másfél évtizedet átölelő kutatási dokumentációikat.

IRODALOM

- Bartos, Gy. 1994: Megjegyzések a soproni ferences templom és kolostor építéstörténetéhez. In: Haris, A. (szerk.), Koldulórendi építészet a középkori Magyarországon. Művészettörténet – Műemlékvédelem VII. Budapest, 177–196.
- Csatkai, E., Dercsényi, D. 1956: Sopron és környéke műemlékei. Budapest.
- Csemegi, J. 1955: A budavári főtemplom középkori építéstörténete. Budapest.
- Csemegi, J. 1963: Mikor épült a soproni volt ferences kolostor káptalanterme? Soproni Szemle 17, 97–115.
- Entz, G. 1958: A gyulafehérvári székesegyház. Budapest.
- Havasi, K. 2015: A Boldogasszony-plébániatemplom épülete IV. Béla korában. In: Farbak, P., Farbakyné Deklava, L., Mátéffy, B. et al. (szerk.), Mátyás-templom. A budavári Nagyboldogasszony-templom évszázadai (1246–2013). Budapest, 68–79.
- Házi, J. 1939: Sopron középkori egyháztörténete. Győregyházmegye multjából 4. Sopron.
- Házi, J. 1961: A soproni ferences templom jöteveje. Soproni Szemle 15, 308–316.
- H. Gyürky, K. 1981: Das mittelalterliche Dominikanerkloster in Buda. Budapest.
- Karácsonyi, J. 1923: Szent Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig. I. Budapest.
- Lángi, J. 2001: Sopron, bencés templom (falképkutatás). Műemlékvédelmi Szemle 9, 250–252.
- Marosi, E. 1987: Magyarországi művészet 1300–1470 körül. Budapest.
- Nagy, I. 1889: Sopron vármegye története. Oklevéltár első kötet 1156–1411. Sopron.
- Nemes, A. 1994: A soproni egykori ferences templom szentélyrekesztőjének töredékei. In: Mikó, Á., Takács, I. (szerk.), Pannonia Regia. Művészet a Dunántúlon 1000–1541. Budapest, 258–260.
- Nemes, A. 2011: A soproni ferences-bencés templom és kolostor. Sopron.
- Nemes, A., Gabrieli, G. 2012: A soproni ferencesek kápolnája és káptalanterme (építéstörténeti vázlat). Soproni Szemle 66, 49–63.
- Ress, A. 1959: Die Kunstdenkmäler von Mittelfranken VIII. Stadt Rothenburg ob der Tauber. Kirchliche Bauten. München.

- Rusu, A. A. 1998: *Gotic și Renaștere la Vințu de Jos (Documente de cultură materială din Transilvania secolelor XIII–XVII) – Gotik und Renaissance in Unter-Winz (Dokumente der Sachkultur in Siebenbürgen im 13.–17. Jh.)*. Cluj-Napoca – Satu Mare.
- Szakál, E. 1974: *Kőszobrászati helyreállítások 1971–1972. Magyar Műemlékvédelem 1971–1972. Országos Műemléki Felügyelőség Kiadványai 7*. Budapest, 327–336.
- Szende, K. 2010: *Sopron településszerkezete és topográfiája a magyar honfoglalástól a 17. század végéig*. In: Jankó, F., Kücsán, J., Szende, K. (szerk.), *Magyar Várostörténeti Atlasz 1 – Sopron*. Sopron, 12–27.

THE ROOD SCREEN OF THE MEDIEVAL FRANCISCAN CHURCH IN SOPRON

Summary

The research of the chancel of the Franciscan church in Sopron first began in 1962 but was stalled from the mid-1970s until recently due to a lack of new research opportunities. Only the discovery of several new details concerning the church and its rood screen in the 2000s gave new wind to the investigations.

As a result of recent excavations and observations about phenomena still visible in the church today, its 13th-century building history finally became clarified. The results include new hypotheses about the choir screen that seems to have occupied more than only the nave. The choir screen was neither tripartite (as Ernő Szakál assumed) nor asymmetrical (as the excavators assumed based on the position of the foundations) but a regular five-part structure, with its two terminal sections wider than those in the nave. Different stages of the church's building history can be observed on the walls, particularly in the eastern part of the northern aisle's wall that was not demolished during the building's transformation in the 14th century and the doorway in the eastern wall of the southern aisle, which undoubtedly led to the

upper level of the choir screen. The analysis of the stone carvings also confirmed that the vaults were not the same size. In the case of some architectural elements attaching to the side wall, the vaulted roof's ribs joined the walls at a different angle than those of the pointed arch entrances in the intermediate sections. Furthermore, there is a pointed arch entrance with ribs on the sides that are not symmetrical to the perpendicular axis, proving that the pillar's two sides were connected to arches of different dimensions.

Upon creating a new reconstruction, I took into account the features of the interior of the church, such as the wall niches in the side aisles and the triumphal arch that was set up in the first building phase in the sanctuary and probably became partially dismantled (by carving off the top) when the chancel was installed. However, the result cannot be considered final and conclusive for every issue related to the reconstruction of the church building. The remaining uncertainties could only be resolved by further investigations inside the church; such a project would probably also provide us with new carvings.

